БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чиледе радиолеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. МАРТ 31 ПЯТНИЦА № 76 (8844). Өртээ 2 кеп.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ленинчи оруу-биле

СЭКП-ниң XXIV съездизи ажыттынган уеден бээр бир чыл эртти. Коммунистиг тургузуушкунуңуң чаа үе-чадазыныче бистиң Төрээн чуртувустуң шилчиишкини ол съезд-биле чарылбас холбаалыг, коммунистиг тургузуушкунуңуң ол программазы СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинде болгаш съездиниң Резолюциязында, 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының Директиваларында ажыдан кылдынган болгаш үндезилеттинген. Коммунизмиң материал-техниктиг баазазын тургузарының, ниитилел харылзааларын сайзырангайжыдарының, ажылчы чоннарның чаагай байдалын чайгылыш чок көдүреринің, совет кижилериң коммунистиг кижизидилгезиниң, Советтер чуртунуң делегей туруштарын быжыглаарының оруунга партиялың болгаш чоннуң эң чугула сорулгаларын съезд тодаргайлаан. Социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүдериниң, ооң ажыктыын бедидериниң бедик темпилериниге, эртем-техниктиг дешпилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериң дүргедериниге үндезилээш, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка көдүрериң хандырар чорукту съезд чаа беш чылдың кол сорулгазы кылдыр көдүргеи.

СЭКП-ниң XXIV съездизи бистиң партиябыстың болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын болгаш сорулгаларын тодаргайлаан, социализмиң делегей системазының туруштарын, чаңгыс эвин болгаш күчү-шыдалын улам быжыглаарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинінің, амгы үениң бүгү-ле революсчу, дешпилгелиг күштериниң сырый каттыжыышкынын империалистиг реакцияга болгаш агрессияга удур демиселге быжыглаарының ленинчи оруу оң угланыышкыннарда болгаш сорулгаларда үлергейлеттинген. Съездиниң кодүрүп үндүргени болгаш делегейниң хөй-ниитизинге тайбыңның совет программазы кылдыр адаттырган боттуг саналдар ССРЭ-ниң даштыкы политиказының принципиалдыг оруун, улустарның тайбыңын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун идепкейлиг камгалаарының оруун илергейлеп турар.

Съезд болза марксизм-ленинизмиң өөрединиге СЭКП-ниң чайгылыш чок шынчызын, партияның революсчу, чаарыкчы ажыл-чорудулгазының кайгамчык калбарыышкынын болгаш бүгү делегейге тоогүлүг ужур-дузалының көргүзүкен. Партияның коллективтиг мерген угааны, политиктиг болгаш теоретиктиг күчүзү, ооң хүрээлениң сырый каттыжыышкыны болгаш чаңгыс эви, партияның коммунизм тургузукчузу совет улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарын болгаш күзел-чүткүлдерин илергейлээн политиказының эртем талазы-биле ханы үндезилели XXIV съездиниң ажылынга болгаш шиитпирлериниге чырыткылардыр илергейлеттинген.

Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн, ынчангаш бүгү улустуң ол деткимчези аңаа аажок улуг күштү берин турар.

Бүгү делегейниң революсчу, дешпилгелиг күштери, калбак масса ажылчы чоннары съездиниң идеаларын чүүлдүгзүүн турарын илергейлээн. Бистиң партиябыстың болгаш совет улустуң тоогүлүг ажыл-херектери оларга сорук киришкининің үндезини, оларның революсчу-хосталгалыг демиселиниге үлегер болур. Барын болгаш «чоон» оппортунизмге база ревизионизмге удур делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкинін марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилээш, политика болгаш идея талазы-биле улам-на сырый каттыштырар дээш акы-дуңма партиялар-биле кады СЭКП чайгылыш чок болгаш моңаг билбес демиселди чорудуп турар.

Эрткен чыл болза, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң политиктиг түңнелериниң болгаш шиитпирлериниң амыдыралчызын, амгы делегейде хөгжүдениң байдалынга ооң салдарының аажок улуг күштүүн бүзүрелдиг көргүзүкен.

Съездиниң шиитпирлериниге сорук киргеи совет кижилер ол шиитпирлерни амыдыралда чайгылыш чок боттандырып, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалаал күчүзүн чүткүлдүг быжыглаан турар. Бистиң чуртувус партияның айытқан оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруурун тоску беш чылдың бирги чылының түңнелдери көргүзүкен. ССРЭ-ниң үлетпүрү чыл планын чедиишкиниг күүсеткен, продукция бүдүрериң планда айытқан 6,9 хууга удур 7,8 хуу көвүдээн. Аар индустрияны, улус ажыл-агыйының техниктиг дешпилгезиниң деңнелин тодарадып турар адырларны улам өстүрери-биле кады улустуң хереглел бараанкарының бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези дүргеден турар. 1971 чылда 400 хире улуг бүдүрүлгени ажыглалга киирген, 108 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, муң-муң школаларны, эмнелгелерни, культура албан черлерин тутқан. Бүдүрүлгеніи чаартыры улам-на калбак хемчээлдерге чоруп турар. Чурттуң көдээ ажыл-агыйы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы ону хөгжүдериниң комплекстиг программазын боттандырарынга үндезилей бурунгаар улуг базымны кылган. Эрткен чылдың агаар-бойдузунуң нарын байдалдары туразаажок, көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли мурнундагы беш чыл планының чылда ортумак деңнели-биле деңнээрге 8 хуу өскен.

Партия болгаш күрүне улустуң материалдыг чаагай амыдыралын болгаш культурлуг деңнелин көдүреринің айытқан хемчеглерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырын турар. Ажыл төлевирииниң, пенсия хандырылгалының, ниитилел фондуларындан төлевирлериниң болгаш чиигелделериниң деңнелин план ёзугаар бедидериге үндезилээш, чылда боттуг орулгалар чоннуң кижи санынга онаштыр 4,5 хуу өскен. Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилге боттанын, дээди өөредилге черлериниң четкизи өзүп турар. Совет эртем шинчилелдериниң фронтузун чайгылыш чок калбартын, эртем-техниктиг революцияның байдалдарында ол шинчилелдерни бүдүрүлгениң негелделери-биле улам сырый холбаштырып турар.

ССРЭ-ниң профвилелдериниң XV съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чедип алдынган боттуг түңнелдерни демдеглээн. Ооң медеглээни болза: «Ол түңнелдерни үнелеп көрбүшаан, партия бүгү совет ажылчы чоннарга бүрүн барымдаа-биле мынчаар чугаалап турар: эрес-маадырлыг ажыл дээш, Төрээн чуртуң экономиктиг көдүрүүшкүнүнүң хөрээнге эрткен чылда силериниң киргениңер ол улуг салыышкын дээш силерге чүректиң хаңызындан өөрүп-четтирдивис, эргим эштер!» Бис хөгжүдениң аажок солун болгаш ооң-биле кады нарын үе-чадазында чурттап турар бис деп, эш Л. И. Брежнев ооң ыцай чугаалаан болгай. Чуруттуң экономиказының өзүлдези, эртемниң болгаш техниканың дешпилгези, делегей байдалдарының өскерлиишкини бистиң бүгү ажылывыстың стилиниге, арга-методтарынга, организаттаашкынынга улам бедик негелделерни салып турар.

СЭКП Төп Комитеди съездиниң негээни экономиканың хөгжүдезинде ол шынар талазы-биле эргилдени хандырарының эргежок чугулазынче кичээнгейни салып турар. Мооң-биле холбаштыр чамдык айтырыгларга онза кичээнгейни салыры чоптуг. Капитал тудугда байдал оожум экижип турар, эрткен чылда кол фондуларны ажыглалга киирериниң планы күүсеттинмээн. Чаа техниканы нептередир болган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле түңнелдер база негелделеп хандырып шыдавас. Продукциялың чамдык хевирлериниң эң эки шынарлыг болуруи күзээр апаар. Бүгү ажыл-агый ажылын сайзырангайжыдар дугайында съездиниң айтыышкынарын мынчага чедир ону кылып келгениниң дүрген болгаш шудургу боттандырар херек.

Бистиң бүгү планнарывыстың күүселдеанның база чедиишкиннериң мөгадылалы — негелдени болгаш харыысалганы медереп билир чорукту бедидериндe, күжениишкиниг болгаш ак сеткилдиг күш-ажылда. Ам экономика талазы-биле кол түүл болза, партияның XXIV съездизиниң ажыдан кылганы тоску беш чылдың планын, бүгү экономиктиг болгаш социал политиканы тодаргай боттандырарының туруштары-биле айтырыг бүрүзүн көорүнде болур. Ажыл-агыйжы шиитпирлериниң, оларны кандыг-даа деңнелге хүлээп ап турарындан хамаарылга чок, бүгү талазы-биле үндезин барымдаалыг болгаш ажыктыг болуруп, салдынган сорулгаларны камналгалыг, эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп, ниитилелге эң хөй чүвени бээр кылдыр күүседирин чедип ап турар херек. Бодунуң ажылдан турар албан черинің эрге-ажыы дээш хөлүн эрттир маргыдар чоруктар-биле шиитпирлиг демиселиг, даасқан ажыл-херек дээш, партия болгаш күрүне сагыыла-чурумуң шыңгыы сагыыры дээш бүгү албан-дужаалдарның ажылдакчыларының негелдезин болгаш хууда харыысалгазын шыңгыы бедидер ужурлуг.

(Уланчызы 2-ги арында).

КОНВЕНЦИЯГА АТ САЛГАН

1971 чылдың ноябрь 29-та ККО-нуң Кол Ассамблеязының XXVI сессиязы космос объектилериниң чедирген когаралы дээш делегейге харыысалга дугайында конвенцияны чүүлдүг деп санаан. Сонуургалдыг күрүнелериниң аразында чогуур чугаалажыышкыннар Кол Ассамблеяның бо шиитпириниң мурнунда болгулаан. Конвенцияның кадагалакчызы чурттар — Совет Эвилели, АКШ болгаш Великобритания болурун конвенцияда көрген.

Маңаа дүүштүр конвенцияга ат салыышкыны бо чылдың март 29-та Москвага, Вашингтонга болгаш Лондонга болган.

Москвага конвенция документизиниң камгалакчылары—үш күрүненің төлээлекчилери: Совет Эвилелиниң өмүнээзинден — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден— АКШ-тың ССРЭ-де элчини Джэкоб Д. Бим, Великобританияның өмүнээзинден — Великобританияның ССРЭ-де элчини сэр Джон Киллик конвенцияга ат салган.

Болгарияның, Польшаның, Мексиканың, Финляндияның, Чехословакияның, ГДР-ниң, Иранның, Румынияның, Италияның, Венгрияның, Моолдуң, Непалдың, Норвегияның, Аргентинаның, Руанданың, Швейцарияның, Исландияның, Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Гананың төлээлекчилери боттарының күрүнелериниң өмүнээзинден конвенцияга база ат салган.

Конвенцияга ат салып турда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов болгаш албанның эсе-даа кижилери олурушкан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ШКОЛАЧЫЛАРГА ХАНЫ БИЛИГНИ БЭЭР

Школаларның чаа программалары болгаш өөреникчилериң номвары өөреникчилериң ниити билиг белеткелин бедидерин, оларның угаан болгаш күш-дамыр талазы-биле сайзыраашкынын экижидерин хандырып турар. РСФСР-ниң Дээди Совединин улус өөредилгези, эртем болгаш культура талазы-биле комиссиязының кежигүннери март 29-та Москвага эрткен хуралынга ыңдыг түңнелди үндүргеи. Аңаа Россия Федерациязының ниити өөредилге школаларында чаа программа-биле ажылдың дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Илеткелчи РСФСР-ниң чыдыышкын министри А. И. Данилов болгаш санал берген депутаттар-даа чаа программалар болгаш өөредилге номвары амгы үениң негелдезинге дүгжүп турарын демдеглээн.

Чаа программа ёзугаар ажылды белеткээринге Россия Федерациязының 1,3 миллион башкылары киришкен. Хуралдың киржикчилери школаларның өөредилге-материалдыг баазазының дугайын база онзалап чугаалашкан.

Ооң-биле кады депутаттар чаа программа болгаш өөредилге номвары-биле ажылда четпестерни айтып турганнар. Көдээ черлериниң чамдык школаларында көргүзүт херекселдери өөредилгениң техниктиг түүзүдери чедиишпейн турар.

Комиссия хуралының хүлээп алган доктаалында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидер дугайында тодарган сүмелерни айтып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. П. Колчина комиссияның ажылынга кириштеп.

СЭТА-ның корр.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Апрель 15 — коммунистиг субботник хүнү

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААРЫН ХАНДЫРАР

● **АК-ДОВУРАК.** Тыванын аныяк хоорайы—Ак-Довуракты тудугжулары, дагжылары, арыглакчылары коммунистиг субботникке бир демниг ажылдаары-биле кылыр ажылдарын тодараткан. Бо хүннерде аңаа белеткелди чорудуп турар.

Баштайгы санаашкын-биле алырга, субботникке беш муң ажыг кижи киржир. Тудугжулар арыглал фабриказының кол корпузунга, Культура бажыңының, 32 ог-бүле чурттаар бажыңның, урутлар садының тудуунга ажылдаар. Олар беш чыл фондузунда 700 рубльди шилчидерин шиитпирлээн.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың шилчидери субботникке идепкейлиг киржир.

Хоорайның субботник эрттирер штабының баш бурунгаар санаанын бүгүгаар алырга, беш чыл фондузунче сес мун ажыг рубльди киирери көрүнүп турар.

Хоорайның бүдүрүлге, тудут, транспорт коллективтеринде партия, профвилел болгаш комсомол организациялары коммунистиг субботникти белик деңнелге эрттиреринің белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Оларның сорулгазы кижи бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырары болур.

● **ЧАДААНА.** «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары өткен чылын коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, беш чыл фондузунче дыка хөй акшаны шилчиткен. Ам болур субботникке бир демниг, организастыг ажылдааш, ооң-даа хөй хөренгини беш чыл фондузунче киирерин ажыл-ишчилер хуралынга дутуржуп, чугаалашкан.

Механизаторлар боттарының цехтеринге техника септелгезинге ажылдаар. Инженер-техниктер ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар каттыжыышкынының девискээрин чаагайжыдар.

Од хүн субботникке бүдүрүлгеден 105 кижи киржир. Олар тоску беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидер.

Кызыл тук—бүрен-хемчилерде

Март 29-та Каа-Хем районуң «Бурунгаар» совхозунуң төвү—Бүрен-Хемге суур Совединиң эвлеглиг сессиязы болуп эрткен.

Сессияга «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң төлептиг уткуур талазы-биле сорулгалар дугайында» илеткелди ажылчы чоннар депутаттарының Бүрен-Хем көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы эш Капина кылган.

Советтиң чамдык депутаттары соңгукчуларның чагыларын күүседир дээш канчаар ажылдап турарын, совхозтарның экономиказын хөгжүдериге боттарының киргилгезин саналдарынга чугаалаанар.

Бо көдээ Советтиң девискээринде ийи ажыл-агый—эзт угланыышкынныг, «Бурунгаар», мал семиртир «Совет Тыва» совхозтар турун турар.

«Бурунгаар» совхоз эрткен чылын элээн орулгалыг ажылдаан. Мал ажылындан алыр продуктуларны бүдүрер болгаш база күрүнеге садар талазы-биле планныг даалгаларын ажыр күүсеткен. Ол ышкат чүс хойга онзаштыр малдың чаш толуп алыр планын база күүсеткен. Депутаттар болгаш бүгү актив суур чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржин келген. 2100 ыяштарны тарып олурткан.

Көдээ Совет амгы үеде кол кичээнгейни ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартырынче угландырган. Депутаттар ам малдың кыштаглаашкының, часкы тарылгага белеткелди организастыг доозар, бо чылдың бирги кварталының планныг даалгазын чедиишкинниг күүседир дээш организакчы улуг ажылды чорудуп турар. Көдээ Советтиң күүскому апрель 15-те болур субботникке кылыр ажылдарының, аңаа бүгү чоннуң киириштириниң тодаргай планын тургускан.

Россия Федерациязының көдээ болгаш суур Советтериниң социалистиг чарыжыга киришкеи, Каа-Хем районуң Бүрен-Хем көдээ Соведи эки көрүүглериг болган. Ынчангаш ол-ла сессияга Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун, беш муң рубльдің акша шаңналы-биле кады тывыскан. Бедик шаңналды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш В. Н. Антышев (чурукта) байырлыг байдалга тывыскан.

Шаңналды көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Е. С. Капина хүлээп ап тура, партия болгаш совет чазактың хүн бүрүдеги ада сатыш салыышкынының ачызында совхоз болгаш Бүрен-Хем суур экономика база культура талазы-биле таныттырмас кылдыр чаартының сайзыраанын чугаалавышаан, бедик шаңналга харыы кылдыр улам эки ажылдаарын бүгү ажылчыннарын, депутаттарын өмүлээзиден чугаалаан.

А. СОДУНАМ.

БЕЛЕТКЕЛ

«Доң-Терезин» совхоз — мал семиртир ажыл-агый болганда, бо часкы тарылгага белеткелдиг кол уг-шиин мал чемин тарын өстүреринче угландырган. Совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары ону кыска хуусаада бедик деңнелге чорудары-биле техника септелгезинің белеткелин доозар чоокшулаан. Сугаттыг черлерни ажыглаарыбиле 300 га черниң онгул-чинтилин дескилеп, Эдегей-Аксыдан Алаш-Аксыныче 45 километр узун Артыы-Буганы ажыглалга киирген. Ортаа-Буганың суун ажыглаар, казар деп турар болгаш орта ажылдаары-биле Сарыглар Сайын-Белекке удурткан 6 кижи составтыг звено тургустунган, амга чедир 10 ажыг га черниң булуктаашкының чоруткан.

Мал чеми культуралардан бедик дүжүттү алырда, чемиичидилгелериниң улуг ужур-дузалының совхозтуң тараажылары үнелеп көрүп турар. Ажыл-агыйның тарылга шелдериниге бо чылын 1000 тонна органиктиг, 100 тонна минералдыг чемиичидилгени төгер.

Техника септелгезинде механизаторларның аразынга калбарган социалистиг чарышка С. Сат-оол, О. Седип-оол, С. Ооржак болгаш дарган М. Моллуп-Хуна олар тиилекчилер болуп үнгеннер.

А. ДОПЧАА.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУ

Иргит Дугур Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Чеди чыл бурунгаар ленинчи комсомолдуң путёвказы-биле хойжулан эгелээн. Баштайгы үеде бергелер турза-даа, күзели күштүг болгаш, ону ажыл-ишчи ёзу-биле ажын эрткен. Чыл санында чүс хойга онаштыр 90-дан ору хураганы өстүрүп келген. Чеди чыл дургузунда барык 2000 чыгыы хураганны төрээн колхозунга дужааган.

Ол ам Кара-Ховуруп Долагайда ажылдап, чурттап турар. Хоюнуң оолдаашкыны адакталы берген. Төрээн 224 хоюндан 227 хураганы камгалап алгаш, эки өстүрүп, доруктурып турар. Ынча хөй хураганнарны кадайы Иргит Тараа-биле кады, сакманшик чокка эки доруктурып, шыдамыккай ажылдап турарлар.

Тараа Доңгаковна чаш хураганнар өстүрер талазы-биле ажылынга ёзулуг мастер болу берген. Хураганнарны эртеп, кежээ эмзирер, оътка кирбээн хураганнарны хүндүе сүтке далганы хоюг кылдыр хайындырган, аңаа балык үзүп, микроэлементилерни холаап, эмнекиктеп турар. Оларның кажааларының ишти арыг-силиг. Сигенни тускай саваларга салын бээр, сугну чылыткан берип турар. Хураганнар семис-шыырак. Тараа Иргит мал ажылынга бедик көргүзүгдерни чедип алгаш, ВЛКСМ Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Тоску беш чылдың ийиги чылының планын ажыр күүседир дээш Дугур, Тараа Иргиттер боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чүс хойга онаштыр 96 хураганны, бир хойдан-на 1 кг дуктү кыргып алыр.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: хойжу Иргит-Дугур.

Бистиң чуртувуста

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

★ **КИШИНЕВ.** Буджак ховузунуң ажыл-агыйлары 300 мун гектар черниң илиртээшкинин чүгле ийи хонук иштинде доозкан. Вулканеш, Чадыр-луң, Чимишлий районнарның мурнакчы колхозтары шык базырыышкының 30—35 шактарның иштинде боттандырган. Агрегаттар чер болганда белүктежип ажылдаар арга-биле ажылдап, эзлчегде 150 гектарның шыгын базырып турар.

Хөрүнге шыкты арттырып алыры — эки дүжүттү алырының үндезини. Тараажылар бо айтырыже кол кичээнгейни угландырган. Молдав эртемденнериниң сүмелээнин ёзугаар ханы культивастаарын катап илиртээри-биле солаан, ол чорук хөй шыкты арттырып алыр арганы берип турар.

★ **КАЛУГА.** Областың ховуларында часкы тарылга ажылдары калбарган. Күзүн чашкан культураларны чемгерип, хөй чылдыг сигеннерни тарып эгелээн. Көдээнин механизаторлары авиаторлар-биле эвиледжежип алгаш, хөй гектар кектараанны болгаш кызыл-тасты чемиичидилгедер-биле чемгерген.

★ **МИНСК.** Белоруссияда чылыг хүнер доктаай берген. Полесьенин тараажылары эрте чажар тараалларны чаштырып эгелээн. Ажыл-агыйлар ховуу ажылдарының хуусааларын кылыг чок ажылдар кылдыр таарыштырган. Тарылгага чаңгыс-даа хүн озалдаар болза элбек дүжүт алыр магадылаа өвөжей бээр деп чүвени чер ажылдыглары билирлер. Күзүн чашкан тараалларны карактап-ажаары уламчылавышаан. Үнүштерни фосфор, калий-биле чемгерип турар.

★ **ТАМБОВ.** Областың мурнуу болгаш чеен талакы районнарының механизаторлары шык базырыышкының эгелээн. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар минералдыг чемиичидилгелерни хөрүнче төп турар. Бо ажылга көдээ ажылагый авиациязын болгаш трактор агрегаттарын ажыглап турар.

Ийи мун механизатор — үлетпүр төптериниң айбычылары часкы тарылгага киржир. Заводтар, тудуглар, транспорт бүзүрүлгелери чүс ажыг тракторну тарылгага киржири-биле чорудар.

СЭТА-ның корр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ленинчи оруу-биле

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Совет кижилер профэвилелдериниң съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан түңнелдерни болгаш сорулгаларны чаңгыс эп-сеткил-биле үүлдүгүнүп, партияның айыткан сорулгаларын амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш туржуп турар. Ол чорук ажылчын аңгының, колхозчу тараачынарның, интеллигенцияның улам өзүп турар политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейинде, беш чылды болгаш хамыктың мурнунда бо чылдың улус ажыл-агый планын чедиишкиниг күүседир дээш бүгү улустуң улам калбарып турар социалистиг чарыжында илерep турар.

Коммунистиг тургузуушкунуң чаа, улам нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларын боттандырарынче улустуң чогаадыкчы энергиязын мобилизаставышаан, бистиң партиявыс бодунуң организацияларының политиктиг, организакчы болгаш идей-кижизидилегиг ажылын могаг чок сайзырацгайжыдып турар. Экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдериниң, социалистиг чарышты, кадрларның экономиктиг өөредилгезин организастаарын экижидериниң, күш-ажылчы коллективтериң болгаш ажылчы чоннарның массалыг организацияларының ролүн бедидериниң чугула айтырыгларының талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң XXIV съезд соонда хүлээп алган доктаалдары аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң даштыкы политика талазы-биле түңнелдери болгаш шинтири-даа кайы хире шын, чазыг чок, өттүр көргенил деп чүвени делегейде амгы үениң болуушкунцары көргүзүп турар. Ынчангаш ол чорук СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың делегейге идепкейлиг болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазының үндезини болу берген.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак делегей байдалын экижиде-ринче, ССРЭ-ниң база делегейниң социалистиг бүгү демкаттыштырылгазының даштыкы политика талазы-биле туруштарын быжыглаарынче, бүгү-ниитиниң тайбыңын болгаш айыл чок чоруун бажыглаарынче угланган каш-даа чугула шинтирлерни хүлээп алган. Ынчангаш ол чорук Совет Эвилелиниң делегейге ат-алдарын болгаш салдарын улам-на бедиткен. СЭКП ТК-ның ноябрь (1971 чыл) Пленуму съездиниң хүлээп алганы даштыкы политиктиг программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң чоруткан ажылын чаңгыс үн-биле үүлдүгүнген болгаш долузу-биле деткээн. Ол программаны боттандырып чорударга ССРЭ-ге коммунизмни, социалистиг өске чурттарга социализмни тудуп тургузарының даштыкы байдалдарын экижидер, бүгү делегейге быжыг тайбың ның идеелдиг магадылалын тургузар арганы бээр.

Эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге чугаазында делегейниң амгы байдалының, ооң моон соңгаар хөгжүлдезиниң дугайын ханы анализтээн. СЭКП ТК болгаш Совет чазак СЭКП-ниң XXIV съездизиниң даштыкы политиктиг угланыышкынын чайгылыш чокка боттандырбышаан. Ынчангаш ССРЭ делегей ареназынга бодуунуң базымнарын бодунуң өскүктери болгаш эвилелчилери — социалистиг дем-каттыштырылгазының бүгү чурттары-биле нүүртештирип ап турар. Ол ышкаш тайбыңның совет программазы амыдыралга идепкейлиг, чайгылыш чок боттанып, делегей политиказының дээштиг фактору болу берген.

Дайын одагларын узуткаары, улустарның хостуг болгаш хамаарышпас чоруунче империализмниң халдаашкыннарын ойтур шавары совет даштыкы политиканың эң чугула угланыышкынарының бирээзи боон турар. Совет Эвилели бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчызын илереткишаан. Вьетнамның маадырлыг улузунуң, Лаостуң болгаш Камбоджаның патриоттарының америк империализмниң база оларның чалчаларының агрессиязынга удур демиселин деткип, оларның талазында бүрүң-биле туржуп турар, ССРЭ болза араб чурттарының Израильдиң агрессиязынга удур, Чоокку Чоон чүкте месилдежиишкинни политика талазы-биле таарыштыр шинтирлээри дээш шыныг демиселин база деткип турар.

Совет Эвилели болгаш акы-дуңма социалистиг чурттар империалистиг реакцияның болгаш агрессия күштериниң чимзениишкиннеринге шинтирлиг ойтур шавыышкынны бербишаан, аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың өзү-биле кожа-хелбээ догуннаарынче чүткүп турар. Ынчангаш олар Европага тайбыңны, айыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының идеязын көдүрүп үндүрерге, ону бүгү делегейге хүлээп көрүп, деткипдаа турар. Ол ышкаш Азияга коллективтиг айыыл чок чорукту хандырарының идеязын база-ла улам калбаа-биле деткип турар апарган. Совет Эвилели кожа-хелбээ чурттар-биле, бүгү диптериң күрүнелери-биле найыралчы, бот-боттарынга ажыктыг харылзаазын калбартырда тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың эрге-ажыктарын барымдаалап турар.

СЭКП ТК-ның даштыкы политика талазы-биле ленинчи оруун совет улус долузу-биле билбишаан, чаңгыс үн-биле үүлдүгүүнүп турар. СЭКП-ниң бүгү делегейге политиказының кол күжү ында боон турар. Акы-дуңма социалистиг чурттар, коммунистиг партиялар, демократтыг хой-ниитиниң калбак болуктери СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың делегейге ажыл-чорудулгазынга байыр чедирип, деткип турарынга, совет улусту империализмге болгаш колониализмге удур, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш, демократия болгаш социализм дээш демиселге олар идеелдиг өңнүү база эвилелчизи кылдыр көрүп турарынга бистиң партия болгаш улузувуе сеткили ханып турар.

Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шынчы баштыңчызы — бистиң Коммунистиг партиявыс ролю коммунистиг тургузуушкун үезинде улам улгадыр. Марксизм-ленинизмниң теориязын удуртулга болдуруп, ону чогаадыкчы өзү-биле байлакшыдып, хөгжүдүп турган, СЭКП чуртту коммунистиг тургузуушкунуңу оруу-биле идеелдиг баштап бар чоруур. Ол — улустуң эрге-ажыктарын түүден-даа артык бедик көрүп, массалар-биле харылзаазын доктаамал быжыглап, чаа болгаш мурнакчы үүлдерни шуптузуп деткип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизи партияның болгаш улустуң чаңгыс эвиниң улуг, тиилеттирбес күжүн көргүскен. Съезд соонда совет кижилер партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттышкан. Олар ам алдарлыг хүн — Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга акы-дуңмалышкы хөй националдыг өг-бүле боон алган уткуштур бар чоруур. Бистиң улус коммунистиг тургузуушкунну боттандырып чорударда Ленинниң партиязының мерген угаанныг удуртулгазындан угаан-бодал күжүн болгаш революстуг чүткүлү албышаан, бүгү кижи төрелгетенге чырыткылыг келир үеже орукту ажыдын берип турар.

(«ПРАВДА» СОЛУННУҢ МАРТ 30-ДЕ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Слесарның хуулгаазын ижи

Кызылдың автосептелге заводу. Таныырым цехтер. Сөөлгү каш чылда бүдүрүлгени алгыдын, чаарты деривр талазы-биле боттуг хемчеглерни алган. Заводтуң девискээрин арыг-шевер, эцме-секселиг тургузарынче кичээнгей күштелгенин база эскерип кагдым.

Заводтуң кол цегинге келдим. Чарлалдар азар самбыра баарында кижи-ле эцмежок. Чүү болган чоор дээш, ынаарла далажыптым.

— Дужаал-даа өдүрээн часпаан-дыр, оолдар. Дмитрий Тимофеевичини ынчаар демдеглээри-даа чөп—деп, ажылчыннарның бирээзи, алаэн үлгады берген кижи түңнел чугаалады. Ындыг харын дээн үңнер чүк-чүктен дыңналды.

Септекчилер сыыгай бээрге, дужаалды сонуургап көрдүм. Автосептелге заводунга 15 чыл иштинде ажылдаан хүнүбиле холбаштыр слесарь Дмитрий Тимофеевич Кукариннге бүдүрүлгениң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары байыр чедирип, үреттүңнелдиг ажыл-ижи дээш өөрүп-четтириишкинни илереткен. Адырам, 50, 60 харлааш пенсияже үнген кижилерге байыр чедирип турар өзулаалдар бо-ла болгулаар. Бүдүрүлгеге 25 чыл ажылдаан кижилерни база ында-хаая демдеглегилээр, а бо таварылга черле сагыш-сеткилге дыка чоок, эргим. Хоочун, шалыпчы кижилерни ынчаар деткип, сагыш човап турарга, өскелерге, ылаңгыя аныяктарга ол үлегер-чижек болбас бе?

Дмитрий Тимофеевичиниң бо заводка эрткен оруу дээрге тура-сорукку, чүткүлдүг кызымак кижиниң амыдыралдың улуг-биче-даа бол арттарын ажып эрткенин көргүзе бээр.

Маңаа келирде түскай эртем-билиг, мергежил чок оол турган. Септекчиниң өөреникчизи, ооң соонда разрядтыг ажылчын апарган. Чылдың-на мергежилин бедидип, профессияның чажыттарын ажыдып, разрядын база бедидип орган. Автомобиль кезектерин септээриниң барык бүгү мергежилдерин ол шиңгээдип алган.

Мотор тургузуун өөренип, ону септээриниң мастери болгаш, демир-дес кезектерни чаман-чаартырын сонуургай берген. Шынап-ла машинаның кезектерин шевергин, быжыг кылдыр чаартырда мастер боду база ус-шевер, ажылынга бүгү сеткилиңден бердинген болуру чугула дээрзин Кукарин билген. Ол ам база бир чаа мергежилге өөренип алган. Ол дээрге газ-биле дуңзаалаар ажыл-дыр.

Дмитрий 15 харлыында-ла Шагаан-Арыг МТС-ниге ажылдап кирген. Чүге дээрге Кукариннериң өг-бүлези улуг болганындан ол ачазыбиле эрте-ле ажылдап эгелээй. Прицепщик, тракторист, комбайнер — чаңгыс сос-биле чугаалаарга, өдээ механизатор мергежилдерлиг апарган. Кодээ ажыл-агыйны механизастаарының училищезин дооскан.

Бир эвес адазының хандыкшылы эвес болза, Дмитрий тараажы боон артып-даа каар турган чадавас. Ол слесарьлаар — кандыг-бир чүвени септээн, чаарткан, дарганнаан орар. Ол-ла хандыкшылын ооллдарынга сонуургадып тайылбырлаар, оларын эвилелдээр, хаара тудар турган. Ынчап-ла Дмитрий «эге билиглерни» шиңгээдип апкан.

Өг-бүле Кызылга көжүп келген. Дмитрийниң адазы, дуңмалары ооллдар Тыва автотрестиң төп септелге мастерскаязынга ажылдап турган. Кукариннериң улуг оглу база мастерсканга кирип алган.

Бодунуң ажылынга ол ынак. Ынчанмайын канчаар, автомашинаның тургузуун билбес, техниканың хөгжүлдезинден чыдып каар болза, кезектерни канчап эки септээрил? Кандыг-даа ажылга дуржулга, чогаадыкчы бодал херек болбайн аан.

Кукариннің ажылдап турары бригадада 5 кижи бар, олар хөй нуруузунда автобустар септеп турар. Олар ай санында планны чедиишкиниг күүседип, мурнакчы коллективке санадып турар. Ооң кады ажылдап турар эштери—дуңмазы Константин, Александр Лопатин, Игорь Микачев, цех начальниги Евгений Париловтуң чугаазы-биле алырга, Дмитрий Тимофеевич ажылынга кызымак, күзелин чедип алырынга соруктуг, ус-шевер кижи болду.

Септээш, чаа-ла дозудап каан ногаан-ала автобуска мени цех начальниги Евгений Петрович эдертип чедире бергеш, «мында чамаан черлерни тывыцарам» — дидир. Кичээнгейлиг-ле көрүп эгеледим. Даргам каттырымзап тур. «Бо бе?»—деп. бүзүрел чок айтырдым. Сөөлүнде барып Кукариннің тудуштур дуңзаалаан черлерин көргүзерге, ажылдың нарының кижи магадап-ла ханмас.

Бүдүрүлгеге ажылдап тура, Кукарин өртумак школаны кежээки өөредилге-биле доскаш, бот-өөредилге-биле Абаканның политехникумун доосканының дипломун алган. Автомеханик түскай эртемниг. Кукарин слесарьлавышаан, коллективте бүдүрүлгениң культуразы, техниктиг чогаадылга дээш шимчээшкинде идепкейлиг киржин турар.

Н. ВАНЬКОВ.

Кызылда тудуг детальдар комбинадының ажылчыннары боттарының бүдүрүлгетехниктиг мергежилин доктаамал бедидип турар. Котёлдар машинистери, электриглиг көвүрүг кранларның башкарыкчылары билиг бедидериниң программазын ёзуглаар өөредилгени эрткен болгаш мергежил аайы-биле разряд бедидериниң экзаменнерин туткан.

ЧУРУКТА: кран башкарыкчызы Тамара Мезерова экзамен дужаап тур. Ол комиссия кежигүннериниң салганы теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларынга тодаргай харыыны бергеш, «кончуг эки» демдекти алган.

Н. СИРОТИННИҢ ФОТОЗУ.

НЕГЕЛДЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

(БИР ЧАГААНЫҢ ИЗИ- БИЛЕ)

Коммунист Шалык Арбак редакцияга чагаа бижээн. Ооң кол утказын допчулаарга мындыг: «Тес-Хем» совхоз — районда эң-не делгем девискээрлиг, хөй чурттакчы чоннуг ажыл-агый. Ооң үш салбырының бирээзи — О. Шынаа совхоз төвү — Теректиг-Хемден аъттыг кижи хүннеп чедер черде. Ында чеден ажыг өг-бүле хой ажылында хаара туттунган, хөй продукция бүдүрүп турар. Малчыннарның амыдырал-чурталгазынче эвээш эвес кичээнгейни совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди, партком угландырып келген. Ынчалза-даа чамдык четпестер бар. Ооң бирээзиниң дугайында автор бижип, шүгүмчүлээн. Ырак черде ажылдап, чурттап турар кижилериниң совхоз төвү-биле албаннын-даа, амыхуунун-даа аргыжылгазы кончуг берге. «Бодап-даа көөрге, совхозтуң төвүиден О. Шынаа салбырының төвү чедир 90 километр черге чүүктүг машина кырынга 38—40 градус соокта 4—5 шак иштинде чоруурга, кым-даа шыдажыры берге» деп, хоочун коммунист бижээн. Ооң уламындан соокка алзып, аарып турган кижилер-даа бар деп чижектерни ол көргүскен. Ол маршрут-биле чоруп турган автобус 1971 чылдың эгезинде-ле үрелген. А ол автобусту септээш, чүүк сөөртүр кылдыр эде кылган.

Чагааның хыналдазын кылып чорааш, авторнуң салганы айтырыгның харыызын совхозтуң удуртукчуларындан дилээн мен. Совхозтуң директору Н. Балчий-оол-даа, ажылчын комитединиң даргазы Ч. Хомушку-даа, партком секретары Э. Чооду-даа, кодээ Совет даргазы С. Артына-даа бижикчиниң айыткан фактыларын долузубиле чөпсүндүлер: «Ол-даа шын-шын». Ынчаарга ам чүге хемчег алдынмайн турган чүве ирги?. Бодавыже, хүн-бүрүнүн ажылынга алыскаш, «хол четпейн» барган. Шын харын, совхоз улуг, бо чылын кыштаглаашкынны бергедеп эрттирип турар, мал-магандан хүнбүрү карак салбас, ооң чемин сөөртүр, далбыйлаарын организастаар. Одаар ыяш сөөртүр дээш ажыл-ла хөй. Ынчалзадаа малчыннар сөөртүр, салбырлар аразынга аргыжылга кылыр автомашина база-ла ниити ажыл-ишке эвээш эвес үлүүн киирер-ле болгай. Харылзаанын, аргыжылганың чогумчалыг, өй-шаанда боттанган турарындан дыка хөй чүүл хамааржыр. Совхозтуң удуртукчулары албан ажылын күүседип чоруурда чылыг, чымчак чычаанныг болур, ынчангаш бөдүүн ажылчыннарның берге байдалын эки-ле эскербес азы уттуптар хевир бар эвес бе?

Чоннуң негелдезин хандырар күзел-биле бо чылдың январьда чүүк машиназынга брезент шывыг кылган. Удатпаанда Самагалдайга хуралдаар улус эккеп чорда, машина орук ара үрелген. Чолаачы Коопай Шалык оозун каапкаш, эртен кээрге, брезент шывыы чок болган. Хайыраан эт олчаан барган, ажылчыннарның идеген турганы «автобус» ынчаар бүтпейн барган.

Даргалар-биле мынчаар дугуруштувус: чоокку каш хүннерде хемчеглерни ап турган, демги машинаны үгектиг кылдыр кылып, доктаамал маршрутка тургузар. Кылдынган черек дугайын биске дыңналдыр. Чагааның автору-биле база чугаалаштым. «Совхоз иштинге янзы-бүрү чергелиг хуралдарга көдүрүп пат болган улус бис. Черле чылыг чок. Мен чүү боор, төпте чурттап орар кижи-дир мен. О. Шынаа чурттуг кижи болгаш, ол черниң ажылчыннарының хомудалын билбес аргам чок. Бодум-даа бергеден эткен мен. Коммунист кижи четпестер-биле эптежип орар ужур чок. Ынчангаш солундан дуза дилээнивис ол. Автор ынча деп орду.

Элээн үр үеде негежип, телефоннажып келдивис. «Хемчеглер алдынып-ла турар» дээр. Март 17-де партком секретарынга ужуражы бергеш, база катап айтырган мен. «Машинаны дерип кылган, чоруп эгелей берди. Бистиң көдээ артистеривисти сөөртүп алгаш, Y. Шынаа, О. Шынаа ынчаар чорутту»— деп харыыны алгаш, өөрүвес аргам чок болду. Негелде ынчаар күүсеттинген.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Ак-Туругнуң малчыннары

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр дээш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннары улуг күжениишкинбиле ажылдап турарлар.

Салбырның ийи хойжу бригадалары болгаш тус-тус малчыннары боттарының аразында социалистиг чарышты салып, бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Амгы үеде салбырның 25 коданында 10.539 баш шээр мал кыштаглап турар. Ооң иштинде 5.646 баш төрүүр хойлар 17 коданда үстүнген. Бо чылын кыштың байдалы мурнуку чылдарга бодаарга, берге болган: хар улгатканының кадында, үргүлчүлеп турар хат-кавысканың уламындан бүгү одарларны дошталдыр хортүктеп каапкан. Ынчалза-даа ажыл-ишчи малчыннарның, механизаторларның болгаш тускай эртемниглерниң кызымак күш-ажылының ачызында шаңр малдың ниити байдалын багай эвес деп санап болур. Төрүүр коданнарда сиген, саван, чарба болгаш өске-даа мал чемнерин болдунар аргаларны ажыглап, амдыызында четчири-биле хандырган. Салбыда хой оолдаашкыны ам колдуунда адакталып бар чыдар, бо хүннерге чедир оолдаан 4.481 хойдан 4481 хураган менди алдынган.

Салбыда ийи хойжу бригададан аныяк коммунист Танов Бүрбүжептиң удуртканы бригаданың хойларының оолдаашкыны барык-ла доостур чоокшулап турар. Төрүзе чоруур 2630 хойдан 2257 хой оолдаан. Оон 2257 хураган алдынган. Ында Чуглур Самбуунуң көргүзүглери дээре. Төрээн 270 хойларының хураганнары четче-менди доругуп турар. Маңаа ооң өг-бүлезиниң зээн Каапа Кырбаштың дугайын онзалап чугаалаары күзенчиг. Ол хоочун коммунист болгаш хөй уругларның иезин болурундан аңгыда, назы-хары база дөгүй берген. Ам бежен сес харлыг. Ынчалзадаа ниитиниң малындан амдаа салдынмайн, кызымакайы-биле өстүрүп чоруурун өскелерге үлегер болур. Амгы үеде ол сакманщик болуп, 90 хураганы менди доруктуруп турар. Ол ышкаш малчыннар Шурку Седин, Кызыл-оол Даржап, Монгуш Хуругандай оларның көргүзүглери база-ла эки. Кодан бүрүзүнде 329—325 хураган менди доругуп турар.

С. СОТНАМ.

ХООЧУННАРНЫҢ САЛГАЛЫ

«МЕЖЕГЕЙ» совхозтуң партком секретары Валерий Чоржаевич Кара-оолдуң кабинединге олурувуста, мындыг чугаа болган чүве:

— Силерниң совхозта аныяк, мурнакчы саанчы бар бе, Валерий Чоржаевич?

— Чок боор бе! Аныяк саанчылар хөй. Чижээ, комсомолчу Тамара Семирановны ап көрээлицер. Хоочун саанчыларны ызырты четкеш, эртер чаазын турар уруг боор.

— Ол кайы фермада ажылдап турарыл?

— Кара-Булуң фермазында. Ол фермада саанчылап турар комсомолчулар болгаш аныяктар хөй. Ынчангаш ону аныяктар фермаазы деп болур. Олар хоочуннарның салгачылары-дыр. Бистиң дуржулганыг, ат-сураглыг тергиин дээн саанчыларывыс Мария Мартыненко, Галина Корзун, Зинаида Реодько сугларның саанчы кылдыр өөредип каан салгакчылары ол-ла болгай.

Мээң черле баар черим ол болганда, Кара-Булуңче хаптым. Ынчан эртенги саалда эрте берген, саанчылар бажыңнарында барган ей чүве. Кара-Булуң салбырының эргелекчизи эш А. Булатов мени эдерткеш чорупту.

— Тамара Семирановa бисте аныяк саанчылардың тергиини болгай—деп, Булатов хөөрей-дир.— Эрткен чылын фермага дөрткү черни алган.

— Бир инекке онааштыр чежени саганы ол?—деп, Булатовтан ылавыладым.

— 1971 чылда инек бүрүзүнден Тамара 3120 кг сүттү саап алган — деп, Булатов чоргаарал-биле харыылаап немеди.—Комсомолчу кыс болгай. Хоочун саанчыларга чыыпыр чедип келген. Фермада тергиин дээн саанчы—Галина Корзун инек бүрүзүнден 3636 килограммны саган. Көрбес бе, ылгал ындыг-ла кончуг улуг эвес-тир Тамараның ажыл-стажын алырга, үш-ле чыл. Демги саанчылар, тодаргайлааргa Мария, Галина, Зина суглар 9—15 чыл стажтыг. «Мурнай үнген кулакты соңнай үнген мыйыс эртер» дижир чүве. Тамара удавас шүглүп үнер дээрзинге бистер, комсомолчулар бүзүрээр бис.

— «Буура кыгыыр, бодаган өзер» деп үлегер чугаа база бар але?—деп баштактанырыма, Булатов хөгүг каттырган, чөпшээрешти:

— Ындыг харын. Алаларның алдарын ажы-төлү салгап алыр. Ацаа төлептиг болур херек.

...Булатов-биле бис Тамараның бажыңында олур бис. Фаина Антоновна Семиранова Тамараның угбазы. Угбашкылар ийилээ бажыңында. Бажыңның иштин аажок каас-шиник кыдыр эдин, таарыштырып каан. Шалада улуг өртектиг хевистерни чаткылаан.

Угбашкыларның кайызы-даа комсомолчу. Фаина Антоновна фермада зоотехниктеп ажылдавышаан, бот-өөредилге-биле өөренип турар. Оларның домейи аажок, ылгаштырары безин берге, назынының ылгалы чаңгыс-ла чыл. Баштарының дүктери алдынналып турар сарыг, карактары аяс дээр өңнүг, дурт-сыны узун эвес, чиңге, шилгедек, хүлүмзүрээн шырайлыг, чазык чаңныг.

Тамара бодунуң болгаш ажыл-херээниң дугайында хөөредир хөөн чок, сөзүн харамнаанган-даа чүве дег, үзүктелишкин-биле чугаалап олур...

1969 чылда Тамараның амыдыралынга уттундурбас үш болуушкун болган. Аныяк кысты ол чылын комсомолга хүлээп алган, школаның өөгү классын база ынчаарда доосканын. А адактың сөөлүнде олла чылын тускайлаң амыдыралче баштайгы базымны кылган — саанчы болу берген.

Тоску классты доосканы, Тамара Кара-Булуңга чедип келгенде, авазының таныжы саанчы Мария угбай ацаа ужуражы бергеш, мынча дээн:

— Тамара, сени саанчы кылып каар мен. Күзээр сен бе?

Орта-даа боданыр чай алынмаан Тамара тодаргай эвес харыылаан:

— Билбес мен, Маша. Ындыг күзел тыптып келир, та кандыг. Амдыызында...—дээш, уруг ара соксап каан.

— «Амдыызында» деп үүн боор, Тамара — деп, Мария ону үзе кирген.—Мергежил шилип алыр өйүң келген-дир. Өскен черинге маңаа ажылдаар херек. Саанчылар чедишпес-тир. Саанчы болуру солун ажыл. Ында багай чүве чок. Чүгле күзээр херек. Күзел турда дагны безин тура казыптып болур.

— Ам-даа бир чыл бар-дыр. Боданып көрейн—деп, Тамара чугаалаан.

— Маңаар эвес мен бе, Тамара. Өөгү классты доосканы, меңээ чедип кээр сен. Кады инек саар бис.

ХООЧУН саанчының ол чугаазын Тамара шынап-ла утпаан. Өөгү класстың экзаменин чедиишкиниг дужааган. Бышкан билигниг аттестадын аныяк кыс холга алган. «Ам уламчылап өөренир бе азы ажылдавышаан, кандыг-бир өөредилге черинге бот-өөредилге-биле өөренир бе?» деп айтырыг тургустунуп келген. «Саанчылаары сөлүн ажыл» дээн Машаның чугаазы уругнуң бодалынга база катап кирип, ону дүвүреди берген. Оон-на Тамара Мария угбайга чеде берген.

— Өөгү классты чедиишкиниг доозун, бышкан билигниң аттестадын алганың дээш байыр черирип тур мен, Тамара!—дээш, Мария Фатеевна Мартыненко уругнуң холун дыңыг тутпушаан, өөрүшкүлүг, чазык хүлүмзүрээн.

— Четтирдим, Мария Фатеевна — деп, Тамара чазык хүлүмзүрүг-биле харылаан.

Ат-сураглыг саанчы биле аныяк кыстың аразынга ынчан мыдыг чугаа болган.

— Тамара, эрткен чылын мээң чугаалааным ёзугаар чедип келгениң бо ыйнаан?

— Харын, школаны доозупла алдым, Мария Фатеевна.

— Ам мээң-биле кады саанчылап ажылдаар-ла болгай. Сени чедип келир деп манап турдум. Шынап-ла чедип келдиң ышкажыл.

— Саанчылап шыдаар ирги мен бе, Мария Фатеевна?

— Чоп шыдавас боор. Мен мырыңай сенден-даа бичиимде саанчылап эгелээн болгай мен. Баштайгы удаазында бодумга бүзүревейн чигиниппдаа турдум. Ол көңгүс хей болган. Бир чыл эрткенде, саанчы ажылымга чаңчыгып, ооң хыын тыва бердим. Ам көрдаан, мергежил шилип алырынга часпааныи ол-дур. Багай эвес диртип, мактадыпдаа чор мен. Биске аныяк саанчылар херек. Дыңзыг, шыырак холдар херек. Төрээн совхозуңга ажылдавайн кайнаар баар сеп? Силер дег мындыг аныяк кижилер бисти салгап, совхозувустуң ажылхерээн улам бедиди көдүрерле болгай. Ындыг ыйнаан але, Тамара?

— Ындыг харын, Мария Фатеевна. Силер шын чугааладыңар. Чүгле силериниң дузаңар-биле саанчылаар дээримден башка.

— Мен чүгле дузалаар эвес, бодумнуң ажылымның мергежилинге сени өөредир, аргадуржулгамны дамчылар мен. Сен далдарава. Ажыл бүрүзүнге-ле бергелер турар апаар. Ону ажып эртер херек. Черле белен чүве кайда боор. Мен база-ла эш-өөрүмнүң, хоочун, дуржулгалыг саанчыларның дузазы-биле саанчылап өөрендим.

...ТАМАРА СЕМИРАНОВА шак ынчаар саанчылай берген. Ону ам тулган саанчы деп чугаалаза, черле хөөремче болбас. Комсомолчу кыс саанчының чымыштыг ажылынга киргенден бээр үш чыл безин эки четпээн. А ол хирезинде ат-сураа үне берген. 1970 чылда саар инек бүрүзүнден-не 2900 литр сүттү саап алган. А тоску беш чылдың баштайгы чылында ооң көргүзүү улам бедээн — инек бүрүзүнден 3120 кг сүт!Хамыкла аныяк саанчыларны шуптузун ашкан. Ленинчи комсомолдуң кежигүнү кижи кавдыг болурул дээрзин ол бодунуң ажыл-ижи-биле херек кылынга көргүскен.

Аныяк саанчының шак ындыг бедик көргүзүглерни чедип алганынга хоочун саанчы Мария Мартыненконуң ачы-хавыяазы улуг. Мария Фатеевна ам-даа аныяк уругга ажылдың арга-дуржулгазын өөредип, саанчының чиик эвес ажылынга ону сорук киирип турар.

— Фермада аныяктар хөй бе?

— Фермада беш комсомолчу саанчы бар. Оон аңгыда аныяктар дөрт. Оларны ажылмергежилинге хоочун саанчылар: М. Мартыненко, Г. Корзун, З. Реодько өөредип каан. Бистер одарның үлегерин эдерип турар бис.

— Комсомолчу саанчылардан кымнар эки ажылдап турарыл?

— Тамара Оюнну адап болур. Ол алды чыл стажтыг, шыырак саанчы. Эрткен чылын Оюн инек бүрүзүнге оваштыр 2900 килограмм сүттү саап алган. Оон ынай Наташа Оюн база-ла бистен чыдып калбайн турар. Черле ынчаш, комсомолчулар шуптузу-ла бедик көргүзүглерни чедип алырынче чүткүп, аразында чарыштыг ажылдап турар.

К. АРАКЧАА.

ПОЧТАЧЫ ДЕПУТАТ

Шагдыр Хомушкуевна Сыргыт-оол Бай-Тайга районнуң «Тээлиг» совхозунуң Бай-Тал салбырының Даштыг-Тейде, Туралыгда, Хемчик бажында хойжу бригадаларның кадарчыларының почтазын чедирип келгенден бээр сес чыл ашкан. Бо аразында почта келбээн, солун, сеткүүлдерни өй-шаанда номчувас-тыр бис дээр хомудалдар кадарчыларга туруп көрбээн.

— Бистиң почтачыыс кызымак, эрес кижи, чагаа-бижиктерни, солун, сеткүүлдерни, чедирилгелерни саадатпайн эккеп турар — деп, кадарчылар мактап чугаалаар.

Онаашкан ажылынга кызымак, хөй-ниити хүлээлгезинге идепкейлиг почтачыны Бай-Тал көдээ Советтиң депутадынга малчыннар каш удаа депшидип келген. Шагдыр Сыргыт-оол депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгукчулары-биле ужуражып, отчёдун берип, соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле организастыг ажылдарны чорудуп турар. Көдээ Советтиң күүскомунуң кежигүну, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, күүскомнуң хуралдарының шиитпирлериниң болгаш сессиялларның доктаалдарының күүселдезин организастаарынга улуун киирип турар.

Шагдыр Хомушкуевна депутат болгаш почтачы хүлээлгелериндеп аңгыда школада төрелдер комитединиң даргазы, Бай-Тал суурда хергээженнер човуулелиниң кежигүну. Төрелдер комитеди школаның өөредилге-кижизидилге ажылын улам-на акижидер талазы-биле чугула ажылдарны чорудуп келген. Ада-иелер-биле харылзааны доктаамал тудуп, өг-бүлеге кижизидилге ажылын чорударын, школачыларның өөредилгезин, сагыл-га-чурумун доктаамал хайгаараарын ада-иелерге сүмелеп, херек апарганда комитеттиң хуралынга чугаалажып көрүп келген.

Шагдыр Хомушкуевна Бай-Тайга районда эки ажылдыг почтачыларның бирээзи. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оюнда юбилей медалы-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: почтачы депутат Ш. СЫРГЫТ-ООЛ.

О. САРЫГ-ДОНГАК,
Бай-Тал көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

ӨӨРЕДИЛГЕ-КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫН УЛАМ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Педагогика номчулгаларын эрттирери бисте чаңчыл апарган. Бо чылгы номчулгаларны ССРЭ-ниң 50 чылынга турускаатган. «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел-биле холбаштыр республиканың школаларында өөредилге-кижизидилге ажылының байдалы болгаш ону улам экижидер хемчеглер дугайында» Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Д. Б. Ондарның илеткелин башкылар кичээнгейлиг дыңнаан. Школа канчаар ажылдап турар болдур, кижизидилге ажылының ужур-утказы, аргалары чүже угланганыл, аныяк өскенни кандыг аажы-чаңга, мөзү-шынарга кижизидип турарыл, оларны амыдыралга канчаар белеткеп турарыл — бо бүгүден аныяк салгалдың келир үеви, ниитилелге оларның ролю, туружу кол хамааржыр.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчиири, чаа программалар болгаш өөредилге планнары ёзугаар башкылаашкын бисте план ёзугаар боттанып турар. Бичии школаларны улаттырган, ортумак школалар саны өскен. Өөредилге-кижизидилге ажылынга эки түңнелди каш чыл улаштыр чедип ап турар коллективтер бар. Тожуның Сыстыг-Хем эге, Туранның № 1, Кызылдың № 4, 7, Чөөн-Хемчиктиң Алдан-Маадыр, Таңдының Владимировка болгаш өскедаа школалар аңаа хамааржыр. Мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Оларның өөреникчилериниң билири быжыг, чаа программалар-биле башкылаашкынны эки организастаан, кичээл бүрүзү методика талазы-биле бедик деңнелдиг, амыдырал-биле харылзаа эки, педагогика эртеминиң чедиишкиннерин олар ажыглап турар.

Туранның № 1 школазының төөгү башкызы М. В. Селинаның илеткелинде ук школада ленинчи өрээлдің ажылының дуржулгазы бүрүн илереттинген. Ленинчи өрээл тургустунгандан бээр он чыл четкен. Ында бүгү ажылды төөгүлүг байырлалдар-биле ханы холбаштырган. ГОЭЛРО-нуң 50 чылы, «Кызыл тараачын» колхозтуң 40 чылы, школаның 60 чыл юбилейи, В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болган ою база ССРЭ-ниң 50 чылы — бо бүгү байырлалдарга белеткелди, ону эрттирерин ленинчи өрээлдің ажыл планын ёзугаар чорудуп турар.

Бүгү ажылдарны ленинчи өрээлдің тускай төвүлели удурткан. М. В. Селинаның илеткелинде В. И. Ленинниң бижээни «Россияның социалдемократтарының удурланыышкынынга» ат салганы маркеистер дугайында оларның чоруткан ажылы солун.

«...1969 чылдың март 28-те, дүне бир шанта, рюкзактар чүктээн өөреникчилер машинага кээп олурулаапкан. Школаның шеви—«Кызыл тараачын» колхоз биске машинаны берген» деп, Туран школазының өөреникчизи Светлана Лаптаеваның демдеглелинде бижээн.

Улуг баштыңчының Сибирь шолулгезинге турган черин уруглар сонуурган көргеннер. Владимир Ильич маңаа эшөөрү-биле ужуражып (олар Минусинск, Ермаковскиден кээп тургулаан), Лепешинский-биле шыдыраалап, Кржижановскийниң ырларын, шүлүктерин дыңнап турган...

1969 чылдың сентябрьда ук ажылды бижээнден бээр 70 чыл ою эткен. «Удурланыышкынның» төлевилелин шолүткен 17 марксистерниң хуралынга (ук хурал Минусинск округунуң Ермаковск суурга эткен) чугаалашкаш, он чеди кижи ат салган.

Өөреникчилерниң мурнунга кандыг сорулга салдынганыл дээрге, ол он чеди марксистерниң дугайында улам тода билип алыры.

Ынчангаш кижи бүрүзү шолүттүрген бир марксисти тустуста хүлээнип алган. Дилээшкиннер эгелээн. Оларның дугайында бар бүгү-ле материалдар-биле библиотекада танышканнар. Шолүттүрген 17 кижиниң чурттап турган чери-биле аян-чоруктуң ынчан эгелээн...

Аян-чоруктуң төнчүзүнде Ермаковск суурнуң хоочун чурттакчызы Г. Е. Давидкин-биле ужурашканнар. 1889 чылда ол он алды харлыг турган. Суриков кудумчузунда ооң адазының бажыңында ол-ла чылдың чазында шолүттүрген Анатолий Ванеев чурттап турган. Лепешинскийлериниң чурттап турган бажыңынга өөреникчилер база чорааннар. «Удурланыышынга» ат салыры бо бажыңга чоруткан.

Шолүттүрген он чеди марксистерниң чурттап турган чери-биле аян-чоруктан уруглар чаа үүлдерни немей билип ап, шолүттүргеннерниң чурттап, ажылдап турган байдалын караа-биле көргеннер.

Он чылдар дургузунда ленинчи өрээлге хөй-ле солун үүлдерни кылган. В. И. Ленин болгаш ооң соратниктериниң дугайында материалдар, номнар чыгдынган. 1969 чылда школаның доозукчулары ленинчи өрээлге баштыңчының чогаалдарының долу чыындызын белекке берген. Школа дирекциязы, партия организациязы улуг ажылды чорудуп турар.

Ленинчи өрээлдің төвүлелиниң составынга ажылдаарын школачылар улуг алдар-хүндү деп санап турарлар, ону шынап-ла төлептиг кижи болурунуң чугула школазы деп болур.

Уругларның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле Кызылдың № 11 школазының дуржулгазы-билэ башкыларны база таныштырган.

Ийиги хүнде секция ажылдарынга илеткелдер, санаториал солчулгазы эткен. Эң эки болган шупт он бир илеткелди Москваже чорудар деп шиитпирлээн.

М. ЯКУШЕВА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЕВРОПАГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

ПРАГА. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук дээш Чехословак комитеттиң пленуму аңаа бооп эткен.

Пленумга комитеттиң даргазы Б. Швестка илеткел кылган. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Прага төвүлел хуралынга хүлээп алганы, Европага тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында Декларацияның тайбыңның хөрээнге улуг ужур-дузазын ол демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг чурттарның өскерлиш чок чорудуп турар ленинчи даштыкы политиказының тодаргай илерелин Прага декларациязындан көрүп турар бис деп, Б. Швестка чугаалаан.

Европага айыыл чок чорук дээш Совет комитеттиң даргазы А. П. Щитиков ол пленумга база байыр чедирип чүве чугаалаан.

Чехословак улуска үндүрген кыйгырыынга пленум айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа төвүлел хуралын дүрген чыылдырар деп саналдаан.

ЧАЗАКТЫҢ ШИИТПИРИН ДЕТКЭЭН

ДАККА. (СЭТА). Хамаарышпас чоруктуң чарлаанының бир чыл ооның хүнүнде премьер-министр Муджибур Рахманның Бангладешке национализация дугайында чарлаан программазын чурттуң хөй-ниитизи күзел ханыышкын-биле уткаан.

Хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчылар чазактың шиитпиринге байыр чедирбишаан, бо хемчеглер дайының чедирген хоозуралын дүрген ажып эртеринге болгаш чуртта экономиктиг байдалды чогумчударынга дузалаар дээрзин демдеглеп турар.

Национал улусчу партияның чингине секретары Алтаф Хусейн, Бангладештиң профзвилел төвүнүң чингине секретары Ахмед Маник хуу банкыларны, кол-кол үлетпүр бүдүрүлгелерни, страхование компанияларын, даштыкы садыгның хөй кезиин национализастаарын болгаш өске-даа улуг бүдүрүлгелерниң ажылынга күрүне контролюн тургузарын көрген бо программаны деткип турар дугайын медеглээн. Бангладештиң ажылчын аңгызы экономикага ханы чаартылгаларны чорударынче угланган бүгү хемчеглерни изии-биле деткиир дээрзин Ахмед Маник медеглээн.

Хоозун бодалды соксадыр

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу Вьетнам талазы-биле Париж төвүлел хуралында америк делегациясының ол төвүлел хуралга киржиринден ойталаанынга холбаштыр медеглел кылган.

Эрткен үш ажыг чылдың дургузунда АКШ-тың чагырыкчы болуктери Мурнуу Вьетнамда, Лаоста болгаш Камбоджада дайының узамдыктырып, күштелдирип база калбартыпшаан, дайынны «вьетнамчыдар» политиказын бүгү күштери-биле чорудуп, Индий-Кыдатка «Никсониуң доктриназын» боттандырып келген деп, медеглелде чугаалаан. Ооң-биле кады АКШ Сонгу Вьетнамны бомбалаарын болгаш боолаарын бүрүн соксадыр дугайында бодунуң чазааныи алган хүлээлгелерин ыят чогу-биле үревишаан, ВДР-ге удур агаар дайынын күштелдирген.

Парижте чугаалажыышкыннарга америк делегация дерзии болгаш агрессчи турушту ээлеп турар. АКШ-тың мурнундагы «тайбың саналдарындаа, 1972 чылдың январь 25-те «8 үүлден тургустунган тайбың планы»-даа, вьетнам улусту боо-чепсээн дүжүп бээринче болгаш Тхиеунуң чалча администрациязын хүлээп көрүнче албадаар дээр ораллажыышкын-дыр деп медеглелде айыткан. Ол дээрге дайынны «вьетнамчыдарының» политиказын үргүлчүлээриниң планы, АКШ-тың Мурнуу Вьетнамга неоколониализмин хөвээр арттырарының планыдыр.

Вьетнам талазы-биле Париж чугаалажыышкыннарын үзериинин айыылыга тургускан АКШ-тың чагырыкчы болуктериниң хөделиишкиннерин ВДР-ниң чазаа шыңгыы бүрүү шаап, төвүлел хуралга удурланыр чоруун доп-дораан соксадырын болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның чеди үүлден тургустунган саналдарынга тодаргай харыыны бээрин америк чазактан негеп тур деп, Даштыкы херектер министерсвозунуң медеглелинде чугаалаан. АКШ-тың чазаа бодунуң бүгү хоралакчы үүлгедиглери дээш харыысалганы бүрүн хүлээр ужуралуг.

Вьетнам улус бодунуң төрээн чуртунуң хамаарышпас чоруу дээш демиселди эчизинге чедирер деп шиитпирлиг. Каттышкан Штаттар дайынны «вьетнамчыдарының» политиказын үргүлчүлевишаан турда вьетнам улус бодунуң чөптүг дайынын бүрүн тиилелгеге чедир үргүлчүлээр болгаш күштелдирер апаар.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ШИИТПИРИ

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың президентизи Иди Амин Уганда армиясының хевин кеткен сезинчиг европейжилер Кампаланың чоогунда көстүп келген дугайында дыңнадыларга холбаштыр чепсектиг күштерни дайынчы белен байдалга тургузар дугайында айтыышкын берген.

«Угандада турар израиль хамааты кижилерни доп-дораан көжүрүп үндүрерин» Израильдің Угандада элчининден президент база катап негээн дээрзин уганда радио айыткан. Чугаа болза 700 израиль хамаатының дугайында бооп турар, оларның аразында дыка хөй кижилер Угандага чажыт аргабиле келген деп, тускай дыннадыгда айыткан.

Уганда эрге-чагыргалар уганда армияда бүгү израиль шериг специалистерни чурттан үндүр сывырган. Ооң аңгыда, уганда шериг-агаар күштеринде израиль инструкторлар, а ол ышкаш Израильдің элчин черииниң бирги секретары болгаш «ооң чагыргазында турар бүгү израиль разведчиктер» апрель бирнин бетинде чурттан үнүп чоруур дугайында айтыышкыны алган. Уганда чазак израиль элчин черииниң ажылдакчыларының санын 4 кижи чедир кызыгаарлаан болгаш элчин черииниң девискээринде турар шериг дамчыдылга хереклелин ажыглаарын хораан.

ПОЛЬШАНЫҢ ХӨМҮР-ДАШ КУРЛАВЫРЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Специалистер ПУР-да хөмүр-даш курлавырларын 100 миллиард тонна хире деп санап турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чурттуң хөмүр-даш үлетпүрү индустрияның сайзыраңгай адыры болу берген. Бо чылын польша шахтёрлар 150 миллион тонна хөмүр-даш-ты бээр, а 1975 чылда — польша беш чылдың сөөлгү чылында ооң тывыжы 167,2 миллион тонна четкен турар.

Хөмүр-даштың дашкаар үндүрери чыл келген тудум-на көвүден турар. ПУР хөмүр-даштың дашкаар үндүрер талазы-биле Европада бирги черни, делегейде ийиги черни (АКШ-тың соонда) ээлеп турар. Бо чылын бүгү диптерниң 50 чуртунче 31 миллион тонна хөмүр-даштың чүдүрүп чорудар.

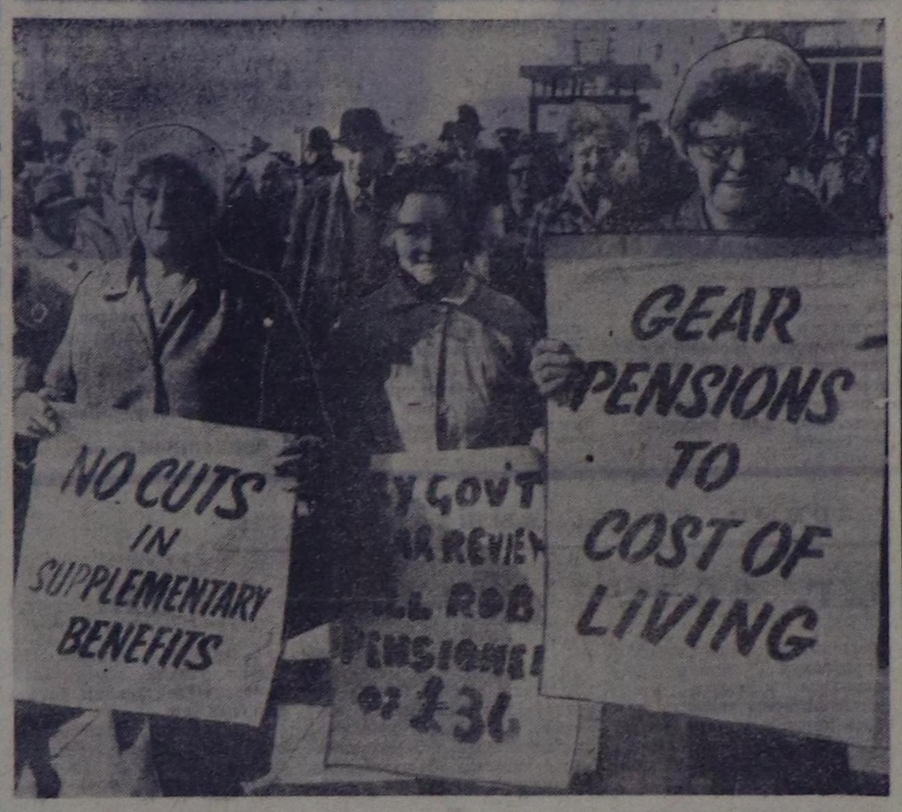

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. Чем продуктуларның болгаш баштайгы хереглелдің бараанарының өртектериниң доктаамал аартаашкыны, англи акшаның өртек-үнезиниң чокталып турар чоруу боттарының таварышкан түрүнү байдалын ажыы-биле медеглээринче англи пенсионерлери албадаан.

ЧУРУКТА: Лондонга пенсионерлериң чыскаалының үезин. Бир плакатта бижээн: «Торииниң чазаа пенсионерлерни үптеп дээрбеден тур!». (СЭТА-ның фотохрониказы).

ПУР-НУҢ СЕЙМ СЕССИЯЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР Сейминиң сессиязынга Министрлер Төвүлелиниң даргазы П. Ярошевич илеткел кылган. Ол, чазактың ажылының программазын тайылбырлаап, улусчу Польшаның иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларынга доктаалаан. Чазактың кол сорулгазы — чуртту экономика талазы-биле улам хөгжүдери болгаш ажылчы чоннарның амыдырал байдалын экижидери болур деп П. Ярошевич медеглээн. Польшаның национал эрге-ажыктары социалистиг дем каттыштырылга чурттарының эрге-ажыктарынга долузу-биле дүгжүп турар, а ССРЭ-биле болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чурттары-биле эвилелдежири польша чазактың политиказының болгаш ажыл-чорудулгазының кол-ла шугуму болур деп П. Ярошевич айыткан.

ПУР-нуң Министрлер Төвүлелиниң даргазы сейминиң депутаттарынга чаа чазактың составын бадылаары-биле киргген.

Эп-сеткил каттыштырылгазы күштелген

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының демократтыг хөй-ниитизи Каттышкан Штаттарның негр чонунуң эргелери дээш шылгараңгай демиселчи. эрес-маадырлыг америк коммунист Анджела Дэвис-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар. Чурттуң янзы-бүрү районнарында тургускан комитеттерниң төвүлел хуралы улетпүрлүг Рурнуң төвү — Дюссельдорфка болган. Ол комитеттерниң сорулгазы — америк патриотка удур бужар-чүдек судту соксадыр дээш демисежири болур.

15 ай ажыг кара-бажыңга турган Анджеда Дэвисти хостааны удурланыышкынның делегей шимчээшкининиң баштайгы чедиишкини болур дээрзин төвүлел хуралдың киржикчилери медеглеп турган. Анджела Дэвисти истеп сүрүп турарынга удурланыышкын бижиктеринге 170 муң барыын-герман хамаатыларның боттарының аттарын ам безин салганын төвүлел хуралга демдеглээн.

Төвүлел хуралдың киржикчилери Анджела Дэвиске удур суд чорудулгазын бүрүн соксадырын болгаш АКШ-та политика талазы-биле бүгү-ле хоругдаттырганнарны хостаарын чедип алыр сорулга-биле шимчээшкинни улам ыцай калбартырын саналдаан.

Олар медеглелди хүлээп алган. Кол сорулгазы тайбыңны, демократтыг эргелерни болгаш хосталгаларны хандырары болуп турар демократтарны болгаш кижилерни истеп сүрер чорук кайы хире хемчээлдерге чедип болурун Анджела Дэвистиң салым-чолу тодаргай көргүзүп турар деп, ол медеглелде демдеглээн.

КЭО болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму

1. КҮШ-АЖЫЛДЫ СОЦИАЛИСТИГ ӨЗУ-БИЛЕ ОРГАНИЗАСТААРЫ

Күш-ажылды социалистиг ёзу-биле организастаары дээрге, капиталистиг ажыл-агыйның организастаашкынындан ооң артык күштүүнүң дугайында маргыш чок херечилеп турар үүл-дүр. Кижини кижи дарлаар чорук чок болганда, ниитилелдиң бир кезии кезииниң күсели-биле маңгысталчак амыдыраары болдунмас, ынчангаш ажылдап шыдаар бүгү чурттакчыларның ниити күш-ажылындан ол тодараттынар. Социалистиг экономиканың планнаттынар аргалыы күш-ажылчы курлавырларны долу ажыглаарын хандырыл турар. Ажыл чок аартар чорук капиталистиг чурттарда ажылчы чоннарга үргүлчү таварыжып турда, а бистиң ниитилелде ону шуут дүжевес-даа апарган. Ажылчы чоннарның бүдүрүлгени хөгжүдер болгаш таартырынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге сонуургалы, техникага болгаш материалдыг курлавырларга ёзулуг ээ болур хамаарылгазы социалистиг тургузуудан төрүттүнгеп.

Күш-ажылды социалистиг ёзу-биле организастаарының артык күштүү база аргалары ала-чайгаар боду буде бербес дээрзи черле билдингир. Ол бүгүнүң күүсеттинген турары партияның, күрүнениң, бүгү ажылчы чоннуң бедик медерелдиг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын негээр. Социалистиг күрүнениң ажыл-агыйжы функцияларының аразында кол черни күш-ажылды организастаарының айтырыглары ээлээр. «Совет эрге-чагыргага күш-ажылды организастаарының айтырыы... ниитилел амыдыралының бүгү-ле айтырыгларындан эп-не кол, эп-не үндезин болгаш хүннүң чугула айтырыы болур» деп, В. И. Ленин 1918 чылда айыткан (т. 36, арын 147).

Бүдүрүлгелерге **күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының** (КЭО) совет системазының эгелекчизи болгаш хей-аът киирикчизи В. И. Ленин чораан. Ооң могаг билбес сагыш човаашкынының ачызында ада-чурттуң болгаш даштыкы чурттарның күш-ажылды эки организастаарының дуржулгаларын, ынчаардагызы-биле алырга, эң улуг хемчээлге бистиң чуртувуска нептередиң, бүдүрүлгеге болгаш эргелеп башкарылгага КЭО-ну суртаалдап турар тайылбырлыг өөредилге номнарын база эртем ажылдарын парлап эгелээн.

Коммунистиг партия болгаш совет күрүне Ленинниң өөредиин болгаш ооң ажылдап тургусканы социалистиг экономиканың привциптерин удуртулга болдурбушаан, социалистиг тургузуушкунуң бүгү-ле үе-чадаларынга күш-ажыды организастаарының деннелин болгаш ооң дээштиңи бедидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чорудуп келген. Амгы үеде ол ажыл эп-не улуг хемчээлдин-биле делгерээн. Бүдүрүлгелерде болгаш ажыл-агыйның адырларында КЭО-нуң планнарын техниктиг болгаш социал хөгжүдениң планнары-биле холбаштыр кылып турар. Эргелепбашкарарын болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының тускай төвүн Күш-ажылдың болгаш төлевириниң күрүне комитединде тургускан. КЭО-нуң ажыл-чорудулгазының күүселдезин күрүне статистиказының отчёдунда көргүзүп турар апарган.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары деп чогум чүл ол? Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары дээрге, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге доктаамал шиңгээдип алыры, эң болбаазын техникабиле кижилерни бүдүрүлгениң чаңгыс аай агымынга каттыштырары, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны долузу-биле ажыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үзүктел чок бедидери, кижилерниң кадыын камнаар арганы бербишаан, алызында барын күш-ажылды кижиниң амыдыралының чайлаш чок негелдези болдурары-дыр.

Бүдүрүлгеге болгаш ооң адырларынга, ажылдаар черлерге КЭО-нуң ачызында ажылчын күжүн болгаш күш-ажылдың чепсээн эң чөп ажыглаанындан эвээш чарыгдалдар үндүргеш, хөй продукцияны ап болур. Эртем-техниктиг революцияның үезинде, ажылдаар чаа черни организастаарынга болгаш бедик мергежилдиг ажылчынны белеткээринге чарыгдал улам көвүдээр. Ынчангаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының ужур-дузазы канчаар-даа аажок улгаткай. Күш-ажылды чүгле эртем ёзугаар шын, чөп организастааны техниканы болгаш күш-ажылчы курлавырларны немелде чарыгдал үндүрбейн эң долу ажыглаарын хандырар. Күш-ажылды багай организастаар болза болбаазын техника ажык-дузазын шоолут чедирбейн барып болур.

КЭО-ну нептередириниң үнелиг дуржулгазы мурнакчы бүдүрүлгелерде чыгдынган. Свердлов областтың болгаш Рыбинск хоорайның партия организацияларының күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының мурнакчы дуржулгазын үлетпүр бүдүрүлгелеринге шиңгээдип ап турарының база ол ышкаш бүдүрүлгениң культуразын канчаар бедидип турарының дугайын СЭКП ТК-га 1967 чылда чугаалажып көрген. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары болгаш бүдүрүлгениң культуразын бедидери болза, ниитилел күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүн, эртем-техниканың болгаш социал хөгжүлдениң өзүлдезиниң кол сууру болур дээрзин СЭКП ТК демдеглээш, ол ажылды улам ыцай хөгжүдерин ажыл-агый органнарынга саналдаан.

Төп Комитеттиң айтыышкынын күүсетпишаан, партия организациялары болгаш ажылчы чоннарның коллективтери күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарын улам идепкейжиткен. Чижээ, 1970 чылда үлетпүр бүдүрүлгелеринге КЭО-нуң 626 муң хемчеглерин ажылдап кылган болгаш шиңгээдип алган.

СЭКП-ниң XXIV съездизи күш-ажылды организастаарын ыяап-ла сайзыраңгайжыдарын, ажыл шагының минута бүрүзүн чөп ажыглаарын, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң бир кол фактору болур күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын калбаа-биле шиңгээдип алыр сорулганы салган.

КЭО-нуң бир кол угланыышкыны болза, **күш-ажылды кооперастаарының болгаш хуваарының хевирлерин сайзыраңгайжыдары** болур. Кол бүдүрүлгениң саат чок ажылдаарынга дузалаар ажылчынар-биле продукцияны бүдүрүп турар кол ажылчыннарның аразында хамаарылгазын таарыштыр тургузары чугула. Механизацияны дүргедеткен тудум дузалал ажылчыннарның ниити үлүү эвээжээр ужурлуг. Ынчалаажок бедик мергежил хереглеттинмес ажылдарны кол ажылчыннардан хостааш, оларны дузалал ажылчыннарже шилчиткеш, чаңгыс ажылчынның хары угда хөй станокка ажылдаан турарын чедип алыры КЭО баш удур көрүп турар. Чижекке Москваның «Кызыл роза» комбинадын ап болур. Ында кол аргыкчыларны белен пөстү дүжүрери, хендирни өзекке кедирери, кожааларны салыры дээн ышкаш ажылдардан хостап турар. Ол операцияларны мастерлериң дузалакчылары, шуудукчулар чедиишкиннийбиле күүседип турар. Аргыкчылар ажылдың соксаал чок чорудулгазын, техниканың күчүзүн долузу-биле ажыглаарын хандырар, эң ылаңгыя хендириниң үстү бээр таварылгазын баш удур чайладыр. Бүдүрүлгениң техниктиг сайзыралы-биле күш-ажылды организастаарын шын холбаарга, чаңгыс аргыкчының ажылдаар зоназы каш катап улгадыр.

Кол ажылчыннарның аразында безин күш-ажылдың операцияларын хуваарын практикалап турар. Ынчаар кылырга кижи бүгүдези ажылды дүрген шиңгээдип алыр, хүлээп алырының күш-ажылчы аргалары сайзыраар, бир операциядан өске операцияже шилчиирде халас шак үпер чорук болбас. Ынчалзаа ажылчыннарны операция бүрүзүнге тускайжыдып, хөлүн эрттир чаңгыс аай үүве кылдыраргa, ажылчыннарга солун эвес, чалгааранчыг апаар, ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге шаптыктап, ажылдың шынары безин кудулап болур.

Амыдыралдың бадыткап турары-биле алырга, күш-ажылды хөлүн эрттир үүрмектей хуваары (септекчилерге, электриктерге), а база ол ышкаш тудуг организацияларынга, кодээ ажыл-агыйга ажылы эвээш болуп турар. Ажылчын күжүн четче болгаш шын кылдыр ажыл хүнүнүң бүгү дургузунда азы айда, чылда ажыглаарынга ажылчыннарның холушкак болгаш хөй мергежилдиг болуру кончуг чугула.

Ол бүгүнү барымдаалаап, бүдүрүлге черлери күш-ажылдың хуваалдазының эң таарымчалыг хемчээлин бодап, чамдык таварылгаларда операцияларны кадып азы солуштуруп, ажылчыннарның өлүүн хөй мергежилди шиңгээдип алырынга таарымчалыг байдалды тургузар апаар.

Идик кылыр «Ангара» фабриканың конвейер шугумунга өлүүн каш операцияларны каттыштырган. Ол чорук күш-ажылчы чорудулганың чаңгыс-аай чалгааранчыын чидирген болгаш ажылдың бүдүрүкчүлүүн 20—30 хуу бедиткен. Бердскиниң радио заводунуң радиола эптээр цегиниң ажылчыннары бир участоктан ээлчежип беш янзы операцияларны кылып турар. Ажылдың системазы ыңдыг янзылыг турда безин ажылдаары солун болгаш ажылдап алыр ажык кудулавас.

Ажылды шын кооперастаарының бир хевири — ажылчыннарны комплексилиг бригада кылдыр каттыштыргаш, өлүүн хөй ажылды демпежип кылыр кылдыр тургузары болур. Ажылдың ол хевирин металлургияда, нефть тывыжында, машиналарны эптеп септээринге калбаа-биле ажыглап турар. Комплексилиг бригадалар болгаш механизастаттынган звенолар кодээ ажыл-агыйда улуг нептерелди алган. Делгем билиглиг, бедик мергежилдиг механизаторнуң ачызында, быжыглаттынган шөлүнге бүгү ажылды эгезиндеп төнчүзүнге чедир чылдың кайы-даа үелериндe кылып болур.

КЭО-нуң угланыышкыны — ажылдаар черни эң эптиг кылдыр организастаары, ону шын планнаары, таарымчалыг чепсек-хереклел-биле дерипри болур. Ажылдаар чер дээрге—ажылчынның азы өлүүн хөй ажылчыннарның ажылдаар черниң зоназы, чепсек болгаш эт-хереклел-биле бүрүн дериттинген чери болур. Ону ажылдаарынга эң таарымчалыг кылдыр организастаанда, ону ажылдың үзүктел чок чорудулгазынга таарыштыр дерээнде, халас эртер ажыл шагы эвээжээр болгаш ажылдың бүдүрүкчүлүү улам-на бединар.

Бердскиниң орук машиналарының заводунга хереклел шыгжаар харжактарның тургузуун шын эвес чогаатканындан чогуур хереклелдерни шилип алырынга дыка хөй артык үе негеттинин турган. Ажылдаар черни шын организастаанындан хоюглакчыларның бүдүрүкчүлүү 8—10 хуу, чоңдурукчуларның —14 хуу өскен.

Иркутскиниң идик кылыр «Ангара» фабриказының быжыкчылары ажылдаар черни шын эвес организастаанындан, тодарадыр чугаалаарга быжыгга кылыр столду шын эвес кылганындан, бир ээлчег дургузунда муң хире артык шимчээшкин кылып, быжыдыны оң холдан солагай холче шилчидер турган. Столду эде чогааткан соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3—5 хуу өскен болгаш ажылчынның чарыгдаар энергиязы эвээжээн.

Ындыг чижектерни хөй-биле чугаалап болур. Сөөлгү чылдарда чурттуң эртем-шинчилел институттары мурнакчы бүдүрүлгелер-биле кады ажылдаарынга таарымчалыг ажылдаар черлериң элээн хөй төлевилелин тургускан. Төлевилелдерде ажылдаар столду, эт-хереклелдерни ажылдаарынга эптиг кылдыр, эң ылаңгыя ажыл хереклелдерин хол чедер черде кылган.

Эт-хереклелдиң хандырылгазын, кылырын төнчүдерин организастаары улуг ужурдузалыг. Чүге дизе, ажылдаар черниң дерилгезинге эртемниң чедиишкиннерин бүрүн ажыглаарынга эптиг.

Ажылчыннарның ажылдаар черинге таарымчалыг байдалды тургузары КЭО талазы-биле хемчеглер системазынга чугула черни ээлээр ужуралуг.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары күш-ажылдың эң ажыктыг аргаларын шилиирин, өөренип көөрүн, түңнээрин болгаш нептередирин база негеп турар. Ол дээрге кол негелделер-дир, оларны кандыг-даа бүдүрүлгеге нептередир херек.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының кол-кол угланыышкыннары мындыг-дыр. Оон ыңай КЭО-ну чорударынга күш-ажылды нормалаары, күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыглаары дээн ышкаш чугула айтырыглар база кирип турар.

Бистиң календарывыс

А. М. КОЛЛОНТАЙ

(Төрүттүнген хүнүнден бээр үс чыл болганынга)

Александра Михайловна Коллонтай — бистиң чурттуң кайгамчыктыг хөрзэженнериниң бирээзи, ол бүгү амыдыралын революцияга бараан болдурган. Ол — профессионалдыг революсчу, совет дипломат. Революсчу шимчэшкинге 90 чылдар үезинде киргеш, 1905—1907 чылдарның революцияларынга, Петроградка Октябрьның чепсектиг тура халыышкынын белетиэринге болгаш чорударынга идепкейлиг киришкен.

Хаанныг чазактың талазындан истеп сүрүүшкүннүң хараазында даштыныже чоруй барза-даа, Александра Михайловна Европаның чурттарының социалистиг шимчэшкининге идепкейлиг киржип, Россияга революстуг болуушкуннарның чорудулгаларын доктаамал хайгаарап, литература болгаш агитас-пропаганда ажылдарын кылып чоруп турган.

1915 чылдың эгезинде А. М. Коллонтай большевиктер партиязының хүрээлеңинге кирген болгаш В. И. Ленин-биле кады делегейниң революсчу шимчэшкининде чөөн үзелдиг революсчу күштерни сырый каттыштырар дээш демисежип турган. Англияның, Германияның, Данияның, Францияның, Италияның, Швецияның, Норвегияның болгаш АКШ-тың социал-демократтыг шимчэшкининге ол агитатор болгаш чогаалчы болуп киржип чораан. А. М. Коллонтай РСДРП-ниң өмүнээзинден делегейниң социалистиг хөй конгресстериниң ажылынга киришкен.

А. М. Коллонтай хөрзэженнер шимчэшкининге хөй күжүн берген, хөрзэженнериниң хосталгазы дээш, чүтүлдүг демиселичи чораан. Октябрь революциязы тиилээн соонда А. М. Коллонтай хөрзэженнериниң аразындан бистиң чурттувуска бир-ле дугаар улус комиссары болу берген.

А. М. Коллонтай хөй чыл иштинде дипломаттыг ажылга турган, тодаргайлааргa, 1923 чылдан 1945 чылга чедир ол Норвегияга, Мексикага, Швецияга ССРЭ-ниң элчини болуп ажылдап келген. Совет Эвилелинге чанып келгениниң соонда ССРЭ-ниң даштыкы херектер министерствозунуң чөвулекчизинге томуйлаттырган.

Ол 1952 чылда мөчээн. Шылгарангай революсчуну—публицисти, дипломатты, суртаалчыны, күрүне ажылданчызын совет улус сеткил-сагыжында ыдыктыг кадагалап чоруур.

ЧУРУКТА: А. М. Коллонтай 1919 чылда. (ССРЭ-ниң кинодокументилер талазы-биле күрүне архивиниң фондузундан алган).

Пионерлер республиказы

Совет уругларын боттары сөлүннүрлүг, библиотекалардыг, театрлардыг, стадионнардыг болгаш демир-оруктарлыг. ССРЭ-де школадан дашкаар 12 мун ажыг уругларны албан черлери ажылдап турар. Оларның иштинде пионерлерниң болгаш школачыларның 3.780 ордулары, болгаш бажыңнары, аныяк техниктерниң 1663 аныяк натуралистерниң 327 станциялары бар.

Анаа өренири халас.

Москваның Ленин дагларында пионерлерниң болгаш школачыларның ордузун уругларны пионерлер республиказы деп адаарлар. Ордуның бүгү секцияларын болгаш бөлүмнерин эргин көөр дээш комната бүрүзүнге он хире минута доктаап чораан кезиир болза, беш хонуктан эвээш эвес үени чарыгдаар. Ол шынап ёзулугла пионерлер республиказыдыр.

Пионерлерниң ордузу Москва хоорайның улус чырыдыышкын килдизиниң хөренгизи-биле хандыртынып турар. Ол хөренги эвээш эвес—чылдын-на 1,5 миллион рубльди чарыгдаар.

Ленин дагларында пионерлер ордузунга ай санында 5-тен 17 харга чедир 100 мун ооллар, уругларны барып турар. А 23 мун уругларны ордуга доктаамал барып, 830 бөлүмнерде болгаш секцияларда өренип турар.

Ордунуң девискээринде II корпус болгаш мастерскаялар, планетарийлер, обсерватория, стадион, хаагдыг бассейн бар. Уругларның кышкы садында кипаристер, пальмалар, эвкалиптер өзүп үнүп турар. Оны Москваның Кол ботаниктиг сады пионерлерге белекке берген.

Пионерлер ордузун шилден болгаш бетондан туткан. Ында автомашиналарны, самолёттарны, космиктиг корабльдерни бүдүрүп үндүрүп турар. Олар чүгле модельдер дээрзи чугаажок. Ынчалза-даа мен бодаарымга олар чүгле улуг улуска модельдер кылдыр сагындырар. А уругларга ол ёзулуг-ла улуг ажыл болур.

Пионерлер республиказы өске хоорайларның пионер ордуларының уругларны делегелелери-биле дуржулга солчулгазын чорудуп келген. Москваның пионерлер ордузунуң интернационалчы найырал клуву даштыкы херектер министерствозу хулээлгезин күүседип турар. Маңаа даштыкы чурттардан чүс-чүс чагаалар келир. Клубка даштыкы аалчылар-биле ужуражылгалар үргүлчү болгулаар. Чурттарны тускай өөренир бөлүмнерни организастаан. Ында совет школачылар өске улустарның дылын өөренип турар.

Пионерлер республиказы боду тускай концерт залдыг, уругларның болгаш ооллардың чогаадыкчы театры, кукла театры, киностудия, элээн каш ансамбльдер база бар. Оларның аразындан Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамбли чүгле уругларга эвес, а харын-даа улуг улуска база ат сураглыг апарган. Ол барык бүгү чуртту кезип каапкан. Даштыкы чурттарга база чораан. Оон концерттери улуг чедишкин-биле болуп турар.

Пионерлер ордузунга күзелдиг уругларны шуптузун хулээп ап турар бис—деп ордунуң директорунуң оралакчызы Лидия Лощанова чугаалап турар. — Кандыг-даа тускай конкурстар чорутпайн турар, уругларны келгеш чүгле күзээн чүүлүнге өөренир. Школачылар колдуунда кандыг-бир бөлүмнүң азы секцияны сонуургаарлар. А бир эвес ол кандыг-бир чүвени шилип албадан болза справка бээр черниң дежурныйлары аңаа дуазазын кадып, сумезин бээр. Олар генетика, биохимия, астрофизика, планетология, биология дээн ышкаш каш чылдар дургузунда ажылдап келген болгаш ат сураглыг апарган секцияларывыс болгаш бөлүмнеривис дугайын чугаалап бээрлер. Чижээлээргe, аныяк космонавтар дугайында секцияда 300 ооллар болгаш уругларны бар. Ында уругларны тускай эртемнерни өөренип турар, центрифугага болгаш барокамерага тренировкалап, парашюттан халыырынга өөренип турарлар. Космонавтар уругларга консультацияларны берип турар.

«Нахимовчулар» деп аныяк далайжылар клувунда далай болгаш хем походтарынга белеткелдерни чорудуп турар. Уругларны карталарны өөренип турар.

— Бо секцияга бижидип алырымның мурнуунда хостуг шактарымны ооллар-биле кудумчуга эрттирер турган мен,— деп 256 дугаар школаның секи класының өөренишчизи Коля Свешников мөнөө чугаалады. — Чамдыкта бис чүүү кылырын безин билбес турган бис. А ам бис далайжылар бис.

Янзы-бүрү бөлүмнерде өөренип турар уруглар-биле чугаалашкан, оларның боттарының онаашкан хөрээнге хандыкпылдының эскерген мен. Пионерлер ордузунуң башкылары уругларны эртемге хандыкпыдып, күш-ажылга чаңчыктырып, чогаадакчы ажылдарга кижизидип турар. Ордуда үс хире башкы ажылдап турар. Оларның хөй „кезии ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының эртем-шинчилел институттарының ажылдакчылары болган Москваның күрүне университединиң башкылары болуп турар.

Александр ЕГОРОВ. (ПМА).

Пионериянның 50 чылынга

Кызылда күрүнеиин педагогика институду чыл бүрү хөй, аныяк башкыларны белеткеп үндүрүп турар. Институттуң биология болгаш химия факультедин доосканнарның тус бүрү школаларда биздилиг, чопта макталдыг ажылдап турарын илеткелчи үнелеп айыткан. Мындыг ужуражылга кежээлерин институттуң өске-даа факультеттериниң аайы-биле организастап турары ажыктыг.

ЧУРУКТА: Серен Кыргысовна Чоскум—индирде. Залда — республикада школалар башкылары.

Б. ЧОЙГАННЫҢ фотоау.

Институттуң биология болгаш химия факультедин доосканнарны тус бүрү школаларда биздилиг, чопта макталдыг ажылдап турарын илеткелчи үнелеп айыткан. Мындыг ужуражылга кежээлерин институттуң өске-даа факультеттериниң аайы-биле организастап турары ажыктыг.

Ук факультеттиң деканы, педагогика эртемнериниң кандидады А. П. Хорью ол кежээни ажыткаш, химия кафедразының башкызы С. К. Чоскумга сөс берген.

ХАЙЫМ БОЛГАН

СОФИЯ, март 29. (СЭТА). Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң шилиндек командазы Болгарияның чыынды командазы-биле эш хуу ужуражышкынны эрттирген. Оюн 1:1 санга хайым болган. Ужуражышкынның баштайгы чартында демисел барык-ла деңболган ийги чартында шолдуп эолери—Болгарияның спортчулары идепкейлиг ойнап, 78-ки минутада Бопев санны ажыктап. Бистиң команданың халдаачызы Колотов 80-ги минутада харын мячини киир төпкен.

Совет команданың составынга: Рудаков, Дзодзуашвили, Хурцилава, Капличный, Истомин (Матвиенко), Колотов, Долматов, Гуцаев, Кожемякин, Федотов, Иштоян (Мунтян) олар ойнаан.

Уругларның часкы дыштанылгазы

Ажыктыг, солун болзун дээш

Бо хүннерде школаларның өөреникчилери часкы дыштанылгазында янзы-бүрү ажылларны кылырын планда киргеп. Оон тодаргай бир чижээн Кызылдың № 3 школазындан көрүп болур. Школаның өөреникчилери куштарга хааржакчыгаштарны чазаныр бөлүмге киржип турган, кылын алганнар. Чалгыныг өөнүктерге хааржакчыгаштарны четчелээш, паркта болгаш боттарының чурттаан турар бажыңнарының чанында аскылаан.

Оон-биле чергелештир часкы дыштанылга үезинде солун үүлдер № 3 школага болгулаан. «Чидиг Кызыл парустар» деп дыштанылга кежээ, «Тоолдар кежээ», автоматиканың, телемеханиканың, чазаныр бөлүмнериниң кичээлдери доктаамал ажылдаан. «Чидиг кызыл парустар» деп кежээнин программазында совет патриотизмге турааскаатка ырлар, амгы романстар, делгереңгей эстрада ырлары киргеп. Оон аңыда плавда коллективтиг киноолаашкын, лекция, беседалар база бар.

Уругларның дыштанылгазын чөп организастаарынга башкылар Г. В. Бесчалов, Л. П. Берникова, Н. П. Шишигин, М. А. Кутявина, Н. С. Ерохина дээш өскелер-даа идепкейлиг чоруун көргүзүп турар.

К. ТАБУРАК.

Хуучулар шүгүмчүлеп, саналдап тур

Дөн-Терезин суурга хуучулар хуралы болган. Аңаа Барын-Хемчик райпозунуң баштаар черинин даргазының оралакчызы И. Иконников илеткел кылган, райпонун эрткен чылын чоруткан ажылдарының түннелдерин көргүскен.

Райпо бараан саарылгазының планын 102,5 хуу күүседип, чедишкиниг ажылдаан. Дөн-Терезинде кодээ магазин чыл планын база ажыр күүсеткен. Чоннуң негелдезин ёзугаар эрткен чылын маңаа аъш-чем ларёгун тургусканы таарымчалыг.

Ынчалза-даа райпо баштаар черинин ылаңгыя товароведтерниң ажылында четпестерни хуучулар шыңгыы шүгүмчүлээн. Садыг четкиинде өрсамчыгаллар эвээш эвес, кадрлар-биле ажыл суда. Автолавкалар шүшпен ажылдаан. Дөн-Терезин магазини үр үеде хааглыг турган. Кодээ магазиннерге стол, сандай, шкаф, диван, хеп чуур машина, чем соодукчулу чергелиг үүлдериниң келбейн турарының чылдагааны барааннар үлелгезин шын эвес кылыр чорукта. Бо дугайында райпо баштаар черин хуучулар чөптүг шүгүмчүлээн.

Араганы хөйү-биле экээр, хлеб, далган, үс бо-ла үзүктели бээр. Автолавкалар Ак, Алаш, Дулан-Кара, ынчаар малчыннарны, ыяш белеткелинде чонну четпес хандырган.

Лаңгыя комиссиязының кежигүннери магазинге келген барааннарны хынап көрбес, оон өртек-үнезин контрольдаваас, идепкей чок ажылдаан. Хуралдын киржикчилери өске-даа четпестерни тодаргай илередип, моон соңгаар оларны чайладырынче углаган шинтирин хүлээп алган.

А. ДОПЧАА.

* * *

Шемиге хуучулар хуралы бедик деңнелге эрткен. Шемиде магазиннер Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязынга хамаарышкан. Эрткен чылын олар канчаар ажылдаанын садыгжылар боттарының отчёттарынга анализтеп чугаалаан.

Чонну барааннар-биле хандырары мурнуку чылдарга деңнээрге эрткен чылдан бөөр элээн экижээн. Садыгжылар Б. Ондар, Ө. Донгак, С. Ховалыг олар ай, кварөал санында бараан саарылгазының планнарын ажыр күүсеткен. Автолавка садыгжызы А. Ондар малчыннарже үүүшкүнү доктаамал кылып, ай бүрүзүнде планын ажыр күүседип макталдыг ажылдаан.

Чоннуң хереглели, негелдези улам өзүп турар. Ылаңгыя бажың иштинин дериг-хереклелери, эки шынарлыг костюмнер, часкы, күскү үеде кедер тоннар, никтер маңаа келбейн турарын хуучулар четпес ажылдың түннели деп хуралга айыткан. Шеми магазинниң ишти тар, септелгеин ой-шаавда кылбайн турар. Оон уламыдан барааннар үрелип, баксыраар чоруктар бар. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының товароведи келген барааннарны шын үлевейн, хөй пуруузун Чыраа-Бажының кодээ магазиннинче киирин турары шын эвес. Ынчангаш барааннарны магазиннерже деңдески үлээрин чедип алырын, ажылчын кооперациязының удуртулгазында четпестерни чайладырын чон күзеп турар.

М. ЧАДАМБА.

* * *

Эрзин райпозу эрткен чылын багай эвес ажылдаанын районнуң хуучулар хуралынга демеглээн. 1971 чылда райпонуң ажылының түннели база 1972 чылда сорулгалар дугайында райпо баштаар черинин даргазы А. Ширин аңаа илеткел кылган.

Райпо эрткен чылын бараан саарылгазының планын 101 хуу, ниитинин чемненилгезинин планын 104, хлеб быжырарының планын 114 хуу, арыг орулганы 100 хуу күүсеткен.

Автолавкалар малчынварже доктаамал үүнүн, чугула хереглелдин барааннарын садыг турар. Хлебти тускай машинабиле суурларда кодээ магазиннерге чедирерин организастаан.

Райпо шүгүмүнге үр үеде ак сеткилдиг ажылдаан садыгжылар А. Чалзын, Л. Бөөдей, С. Шойжун, К. Норбу, Д. Дамчанов оларның кызымаккай ижи чонга макталдыг.

Магазиннерге садыгның культуразын бедидери, ажылдың чаа, мурнакчы аргаларын пептередири, барааннарның ассортиментизин көвүдериин чедип алыры негеттинин турар. Ылаңгыя мотоциклдерниң артык кезектери, эт тыртар машиналар, электроилиндрлер, хымыштар дээш чамдык барааннар ховар. Колхозтар картофель, иогаа, сүт-биле чонну хандырар айтырыгны чогумчалыг шинтирлээр үе келген.

Райпо коллективи бо чылын социалистиг хүлээлгезин декабрь 25-ке чедир күүседиринге бүүрелдиг. Садыгның материал-техниктиг баазазын калбартыр. Бо чылын Нарын суурга бир аъш-чем магазинин тудар. Район төвүнге хлеб быжырар черин алгыдар. Төп чылдылга системазын тудар. Садыгның мурнакчы аргаларын шинээдир дээш ажылдарны чорудар.

К. МАЖАА.

Чалыы үннер куттулзун-на

Кызылдың пионерлер бажыңында» ыр-шоор сөөлгү хүннерде чаңгыланып-ла тур. ССРЭ-ниң тургустуунганының база пионер организациязының организастаттынганының 50 чыл болур юбилейлеринге турааскаатка хоорайның школаларының уран чүүл киржикчилериниң концерттериниң болуп эртип турары ол. Бо чылгы көрүлдеге хамаарыштыр № 14 школаның директору Леонид Александрович Галактионов бодунуң школазының дугайында мынчаар чугаалай-дыр:

— Бо чыл болаа бистиң чурттувустуң амыдыралында эң онзагай. Ийи дакпыр юбилейге төлептиг ужуражыр дээш бистиң школаның башкылар коллективи, комсомол, пионер организациялары эки белеткениг турар.

1970 чылда хоорайның школаларының аразында болган уран чүүл көрүлдезинге бистиң школаның өөреникчилери эки ойнаш, бирги черни алган. 1971 чылда үш дугаар черни алган бис.

Бистиң концертивистиң программазында хөйнүң ырлары, танцы ансамбли, ийнчаңгыстың ырлары, уран номчулгалар, чаа ырлар, шулуктер, оркестр болгаш «Тимур болгаш оон командазы» деп шиидеп үзүнүү кирип турар.

Школаның уран чүүл көрүлдезинге 240 эң талантылыг, хөй-ниитичи, эки өөредилгелиг уругларны хаара туткан бис. Олар Кызыл хоорайның 8 албан, будурулге черлеринге солун концерттерни көргүскен.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Арыг-Бажы школазында

Арыг-Бажы сес чыл школазында хөй өөреникчилерни хаара туткан бот-тывынгыр уран чүүл коллективи тургустунган. Ында эгедеп сески классчылар идепкейлиг киржип, кичээлдерни үспейн, аңаа хандыкпылдыын көргүскеннер. Улуг, биче өөреникчилерни уран чүүлге бо хире сундуктурарынга эвээш эвес күжениг негеттинери чугаажок. Ында ырнын, танцының, чурулганың, уран номчулганың болгүмериниң ажылы бо чылын улам экижээн. Эрткен 1970—71 өөредилге чылында школачыларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге ук коллектив база-ла бедик үнелелди алган. А бо чылын олар район төвүнге эрткен бүгү школачыларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге тиилекчи боон, бирги черни бүүрелдиг эвээн.

Районда уран чүүл талазыбиле шыырак школалар-ла хөй, ылаңгыя Иштин-Хем школазы азы Көк-Чыраа. Ынчалзажок, олар чүгле ийиги, үшкү черлерни эвээр аргалыг болганының чылдагаанын чуңуң-биле тайылбырлап болурун Арыг-Бажы школазының чалыы талантылыгларын көрүлдеге удуртун келген башкы Я. Оюндан сонуургадым.

— Хамык ужур эрткен чылдагы чамдык четпестерни ажыр эрткени болгаш оларны сайгарын, чаартын шынаржыткавында. Оон ыңай номер бүрүзүн ыяк хынамчалыг белеткеп, аргалыг болза, чаа көргүзүүлерни тып чогаадыры дээш базымны немээнивисте.

Уругларны интернационализмге, найыралга, чаагай буянныг чаңчылдарга кижизидеринче углаган дээштиг, идейлиг ырларны шилип алган бис. Амгы темаларга дүгжүп турар чаа тывызык чүүлдерни бүгү башкылар коллективи-биле тып чогаадырын орадашкан бис,—деп тодаратты.

«Торзон Тывавыс» деп литература-музыкалыг композиция, казах улустуң «Аттыг кижилер», «Токпак кагыышкыны», «Эртем-билиг далайында», «Динмирээшкиниг, чылдар», «Кызыгаар шоочалыг», «Кылаңнаштар» деп танцыларны, шинжидилгелерин, чаа солун ырларны өөреникчилер түннел концертинге эки күүсеткеннер.

С. САНДЮ.

Улут-Хем район.

Телевидение

МАРТ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

14.55—Программалар дамчыдылгазы. 15.00—Соолгу медээлер. 15.05—Уругларга. «Номнар неделязы». Эвилелдер бажыңының колонналыг залында дамчыдылга.

16.05 — Миллионнарның ленинчи университеди. «СЭКПниң XXIV съездизи буржуаз болгаш ревизионисчи идеология-биле демисел дугайында» Дамчыдылганы философия эртемниниң кандидады Ф. А. Петренко чорудар. 16.35—«Кинопанорама». 18.15 — Ф. Эрве —«Мадемуазель Нитуш» Ленинградтың Күрүнеиин театр, музыка болгаш кинематография институдунуң доозукчуларының шизи.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер (орус дылга). 19.25 — Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

19.40 — «Мадемуазель Нитуш» деп шиинин уланчызы. 20.30 — «Социализм делегейинде». 21.00 — Концерт. 21.40 —«Каайлы дилеп тывыышкыны». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үвдүрүлгези. 7, 8, 9 сериялары. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30 —00.35 — «Артлото».

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр, чамдык үелерде 12—18 метр чедир күштелир. Агаарның температураза даглыг черлерге 3—8, өскелеринге 0—5 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр, чамдык үелерде 12—18 метр чедир күштелир. Агаарның температураза 6—8 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШЛАЙ.

КИНО

МАРТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чапайныг зиржигештери» 10, «Ынакшыл болгаш олум дугайында хроника» 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шкид» республика» 11.20, «Оңза дидим чорук» 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хем ыдында—кыыгаар» 9, 13.50, 18.40, «Том Сойерниң ужуралдары. Индей Джонуң олгени» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.50, 15.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Константин Заслонов» 11.30, «Элдептиг оранда» 13.15, «Ынакшыл сезону» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Кожун чоруур фронт» 15.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ийи чыл дургузунда тамы кырыңга» 12, «Эм суг» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ХАЙЫРАКАН, КӨК-ЧЫРАА, АК-ТАЛ суурларда магазиннерге ажылдаар материалдыг харыысалгазы деп садыгжыларны Улуг-Хем райпозу чалап тур.

Тайылбыр алырда Улуг-Хем райпозунун кадрлар килдизинге келир. Райпо Шагаан-Арыг хоорайда туруп турар.

РАЙПО БАШТААР ЧЕРИ.

Бажың ээлерингe эки дузалакчы

Хеп чуур машина садып алыр болзуңарза, хевиңерни арыг силиг кылдыр дүрген, хөй шүүдел үндүрбейн, чуп ап болур силер.

Бажыңның эр ээлери, өг-бүлеңерге хеп чуур машинадан садып берицер, ол аңаа эң эки белен болур. Оон дузазы-биле силер хевиңерни боттарыңар-ла шүүдел чок чуп, өг-бүлеңерниң ажылын чиигедип болур силер.

ЭРГИМ ХЕРЗЭЖЕННЕР! Оон дузазы-биле силер хевиңерни шүүдел чок чуп ап болур силер.

Бистиң чуртувуска кылган хеп чуур машиналарның шынары быжыг, ур эдилелдиг болгаш даштыны хевири шевергин, чараш. Хеп чуур машиналарның кандыг-даа хевирин акша-биле туда база 12 ай чедир хуусаалыг чээли-биле садып ап болур. «Сибирь» маркалыг, 135 рубль өртектиг хеп чуур машиналарны Кызылда № 4 (рынокта) болгаш № 45 (Телетеп чанында) магазиннерден садып ап болур силер.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, улетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00236.

Солун неделяда 6 катап үнер